

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra české literatury

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Interpretace románu Arnošta Lustiga *Dita Saxová* se zaměřením na
charakteristiku postav

Interpretation of the Arnošt Lustig's novel *Dita Saxová* focusing on the
characters analysis

Veronika Brossi da Cunha

Vedoucí práce: Mgr. Filip Kumberec, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání – Výchova ke zdraví se
zaměřením na vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Interpretace románu Arnošta Lustiga Dita Saxová se zaměřením na charakteristiku postav* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 16. 4. 2022

Děkuji vedoucímu práce Mgr. Filipu Kombercovi, Ph.D. za čas, který věnoval mně a této práci, a také za veškeré rady a připomínky, které mi během psaní trpělivě poskytoval. Poděkování patří také mé rodině, která mě podporovala při psaní této práce i v průběhu celého studia.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá interpretací románu Arnošta Lustiga *Dita Saxová*. Nejprve se práce věnuje teorii interpretace s přihlédnutím k roli autora v rámci textu a k jeho roli v rámci interpretace tohoto textu. Poté je prostor věnován těm pojmům z literární teorie, které jsou vzhledem k analyzovaným charakteristikám konkrétního románu relevantní. Další kapitola je, vzhledem k práci se dvěma odlišnými vydáními totožného literárního díla, věnována textologii a textovým změnám. Následující část práce je již věnována konkrétně Arnoštu Lustigovi a jeho dílu, kdy je prostor dán mimo jiné životu autora a jeho vlastním životním zkušenostem, které měly na jeho romány (*Dita Saxová* není výjimkou) velký vliv. Z Lustigova díla je pro práci vybrán román *Dita Saxová* a v rámci něj především autorova práce s literární postavou. Poslední dvě kapitoly jsou věnovány interpretaci prvního a posledního vydání *Dity Saxové*, kdy interpretace prvního vydání je obecnějšího charakteru a interpretace posledního vydání je již zaměřena především na charakteristiku postav, protože právě v této oblasti zaznamenal román největší změny. Pozornost je věnována práci Lustiga s literárními postavami, jejich charakteristikou a psychologií a skrze interpretace dvou vydání jednoho románu analyzuje tato bakalářská práce změny, které autor během let v rámci tohoto románu udělal. Pozornost je věnována také otázce, zda mohou mít textové změny vliv na proměnu interpretace románu *Dita Saxová*, konkrétně například na interpretaci jeho hlavní postavy.

KLÍČOVÁ SLOVA

Arnošt Lustig, literatura o holocaustu, Dita Saxová, interpretace literárního díla, charakteristika literární postavy, textové změny

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with the interpretation of Arnošt Lustig's novel *Dita Saxová*. First, the thesis deals with the theory of interpretation, taking into account both the role of the author within the text and his role in the interpretation of the text. Then there is the space devoted to those concepts of the literary theory that are relevant to the analyzed characteristics or the particular novel. The next chapter is devoted to textology and textual changes, since this thesis works with two different editions of the same literary work. The next part of the thesis is already devoted specifically to Arnošt Lustig and his work, where the focus is, among other things, on the author's life and his own life experiences, which had a great influence on his novels (*Dita Saxová* is no exception). From Lustig's work, the novel *Dita Saxová* is selected for this thesis and within this novel, mainly the work of the author with a literary figure. The last two chapters are devoted to the interpretation of the first and last edition of *Dita Saxová*, where the interpretation of the first edition is more general, the interpretation of the last edition is already focused mainly on the characteristics of the literary characters, because it is in this area that the novel underwent the greatest changes. Attention is given to Lustig's work with literary characters, their characteristics and psychology, and through the interpretation of two editions of one novel, this bachelor thesis analyzes the changes that the author has made over the years in this novel. Attention is also given to the question of whether the textual changes may affect the change in the interpretation of the novel *Dita Saxová*, specifically, for example, in its main character.

KEYWORDS

Arnošt Lustig, Holocaust literature, *Dita Saxová*, interpretation of a literary work, characteristics of a literary figure, textual changes

Obsah

Úvod	7
1 Interpretace literárního díla	9
1.1 Interpretace textu vs. čtení a porozumění textu	9
1.2 Role autora v rámci interpretace textu	10
1.2.1 Autor	11
2 Vybrané pojmy z literární teorie	13
2.1 Jazykové prostředky	13
2.2 Téma	14
2.3 Smysl a význam literárního díla	15
2.4 Literární postava	15
3 Textologie a textové změny	18
3.1 Příčiny textových změn	18
3.1.1 Společenské regulace	19
3.1.2 Autorská regulace	19
4 Arnošt Lustig jako osobnost a jako autor	21
4.1 Život Arnošta Lustiga	21
4.2 Arnošt Lustig jako osobnost	23
4.3 Arnošt Lustig jako autor	24
5 Způsob tvorby Arnošta Lustiga	26
5.1 Lustigův přístup ke ztvárňování tématu holocaustu	26
5.2 Postavy Arnošta Lustiga	28
6 Dita Saxová	31
6.1 Dita Saxlová jako reálná postava	32
6.2 Dita Saxová jako literární postava	33
7 Interpretace prvního vydání Dity Saxové	38
7.1 Jazykové prostředky	38
7.2 Téma a motivy	39
7.3 Smysl a význam	41

7.4	Literární postavy prvního vydání Dity Saxové.....	42
7.4.1	Erich Munk.....	42
7.4.2	David Egon Huppert.....	43
7.4.3	Linda Huppertová.....	44
7.4.4	Dita Saxová	44
7.5	Shrnutí	46
8	Interpretace posledního vydání Dity Saxové a jeho komparace s prvním vydáním ...	47
8.1	Textové změny v posledním vydání a rozšíření textu	47
8.2	Andy Lebovič jako alter ego Arnošta Lustiga.....	50
8.3	Dita Saxová z posledního vydání	52
8.3.1	Ditin vzhled	52
8.3.2	Ditin charakter a vnitřní svět	57
8.4	Dita z roku 1962 a Dita z roku 2010	62
8.5	Komparace prvního a posledního vydání Dity Saxové obecně.....	63
	Závěr.....	65
	Seznam použitých informačních zdrojů	67

Úvod

Tato bakalářská práce se bude zabývat literárním dílem *Dita Saxová*, které napsal Arnošt Lustig, významný český autor židovského původu. Práce bude zaměřená na interpretaci tohoto díla a bude vycházet z faktu, že *Dita Saxová* vyšla v průběhu autorova života několikrát, vždy s určitými úpravami. Arnošt Lustig obecně své knihy často přepracovává a doplňuje, *Dita Saxová* tak nebyla výjimkou. *Dita Saxová* vyšla dohromady v sedmi vydáních, tato práce bude pracovat se dvěma z nich, a sice s vydáním prvním z roku 1962 a s vydáním posledním z roku 2010. Cílem této práce bude interpretovat literární dílo *Dita Saxová* i s ohledem na změny, které autor v průběhu času udělal, přičemž hlavní zaměření interpretace bude na Lustigovu práci s postavami románu, nejvíce se potom interpretace zaměří na postavu Dity Saxové. Záměrem práce bude interpretace obou vydání románu, kdy detailnější interpretace případně vydání posledního, jelikož budou hledány a interpretovány změny, které autor v díle udělal, a práce se bude snažit přiblížit odpověď na otázku, zda Lustigovy textové změny přináší odlišnou interpretaci obou vydání, opět především v oblasti charakteristiky postav, především potom odlišnou interpretaci postavy Dity Saxové.

Základ bude mít tato práce v teorii interpretace literárního textu, které bude věnován prostor v první části. V teoretické rovině bude také vzhledem k zaměření práce věnována zvýšená pozornost kategorii postavy v rámci literárního díla, která bude následně použita při charakteristice a popisu postav v románu, především potom postavy Dity Saxové. Vzhledem k povaze bakalářské práce a výzkumnému záměru nelze opomenout teorii textologie, která bude využita k pochopení textových změn v rámci literárního díla a k představení důvodů pro tyto změny. To pomůže pochopit příčiny textových změn u konkrétního románu *Dita Saxová*. Následně se práce zaměří již přímo na osobnost Arnošta Lustiga a jeho životní příběh, který je s jeho literárními díly natolik provázán, že ho nelze opomenout. Na tomto základě bude práce zkoumat Lustigovu tvorbu, jeho práci s literárním dílem a s literárními postavami. Poté již bude fokus práce namířen přímo na román *Dita Saxová*.

Druhá část bakalářské práce bude věnována již zmíněným dvěma vydáním románu *Dita Saxová*, která dělí desetiletí a která se od sebe liší významným počtem stran. Nejprve bude interpretováno první vydání románu, kdy bude interpretace zaměřena na vybrané literární

pojmy vyčleněné v teoretické části. Tyto literární pojmy budou vybrány záměrně proto, že mohou pomoci interpretovat román v jeho jedinečnosti a dokáží postihnout jeho důležité charakteristiky. Následně bude interpretováno i poslední vydání románu, přičemž tato interpretace bude detailnější a více zaměřená na konkrétní textové změny, které Lustig v románu provedl. Součástí této kapitoly tak bude i porovnání obou vydání s ohledem na jejich interpretaci, kdy hlavní pozornost bude věnována kategorii postav. Tato praktická část bakalářské práce bude mít za cíl interpretovat obě vydání a zjistit, zda může skrze textové změny dojít k odlišné interpretaci, jakým způsobem byl román proměněn a především, jakým způsobem byly proměněny postavy v románu, především potom hlavní postava románu, Dita Saxová. Cílem bude alespoň z části odpovědět na otázku, zda Lustigovo doplňování román skutečně změnilo a jak.

Arnošt Lustig je osobnost pro českou literaturu 20. století velmi významná a jeho dílo přináší velmi podrobné svědectví o holocaustu z pohledu jednotlivců, velmi často žen. *Dita Saxová* je dílo, které přináší optiku mladé dívky, avšak její osud sleduje až po skončení 2. světové války. Pozorujeme psychologii postavy nejen Dity Saxové, ale i dalších, které pojí zkušenost z koncentračních táborů. Interpretace, která může vést k porozumění tohoto díla, je dle mého názoru důležitá pro pochopení důsledků hrozivých událostí, mezi které se holocaust bezpochyby řadí, na společnost a jednotlivce. Byla bych ráda, pokud by tato práce byla mimo jiné ucelenějším pohledem na literární zpracování psychologie těch, kteří se museli vyrovnat se zkušeností z koncentračních táborů, a na to, jak s tímto tématem pracoval Arnošt Lustig. Věřím, že detailnější interpretace tohoto literárního díla může být jistě přínosná i pro didaktické účely, a to nejen v rámci literatury, ale také s přesahem do dalších předmětů.

1 Interpretace literárního díla

Vzhledem k tomu, že se tato bakalářská práce zabývá interpretací konkrétního literárního díla, je vymezení pojmu literární interpretace důležité. Počátky interpretační praxe, kterou bychom dnešním pohledem mohli vnímat spíše jako odlišné způsoby čtení textu, sahá až do doby před naším letopočtem, k různým způsobům čtení *Íliady a Odyssey*. V průběhu minulosti byla následně interpretace využívána jakožto výklad náboženských textů a ve 20. století se postupně stala velmi důležitou a neopomenutelnou součástí literární vědy. V rámci interpretace existuje množství přístupů, které se k interpretování textu staví odlišně. V rámci teorie interpretace považují pro potřeby této práce za důležité především rozdílné vnímání původce smyslu textu, tedy otázku, kdo dává textu smysl – autor, nebo čtenář? Je to autor, kdo zahrnuje smysl do literárního díla, nebo se tento smysl tvoří až v mysli recipienta? S pojmem interpretace úzce souvisí pojem hermeneutika jakožto umění a teorie interpretace, zabývající se hlavně problematikou časového kontextu díla a interpretací děl v průběhu času.

1.1 Interpretace textu vs. čtení a porozumění textu

Kenneth M. Newton ve studii *Jak interpretovat text*¹ popisuje rozdíl mezi čtením a porozuměním textu a jeho interpretací. Pochopení tohoto rozdílu může přispět k pochopení samotného pojmu interpretace textu. Čtení a následné porozumění textu, rozšířené v dřívějších dobách, nedosahuje a neobsahuje všechny možnosti interpretace. Chápání textu v rámci literárního stylu a doslovným způsobem má za následek vnímání textu jako něčeho stabilního s více či méně stejným výsledkem u všech čtenářů. Oproti tomu se moderní literární věda z většiny přiklání k názoru, že je potřeba oddělovat čtení a porozumění textu od jeho interpretace. Zatímco výsledek čtení a porozumění textu nebude mít mezi čtenáři velké rozdíly, interpretace takového textu se budou mezi čtenáři lišit. „Ve 20. století se termín interpretace obvykle používá v užším smyslu pro označení četby konkrétního textu, při němž jde o takové otázky, jako je význam a smysl textu jako celku, jeho tematická struktura nebo

¹ NEWTON, K. M. *Jak interpretovat text: kritický úvod do teorie a praxe literární interpretace*. V Olomouci: Periplum, 2008. ISBN 978-80-86624-47-1.

vztah mezi sémantickými a jazykovými či stylistickými aspekty.² Interpretace tedy není pouhým porozuměním textu tak, jak byl napsán, ale pracuje s jeho významem, tématem a dalšími jazykovými aspekty včetně sémantiky a zamýšlí se nad smyslem textu jako celku. Zároveň nelze zaměňovat interpretaci s textovou analýzou. Analýza sleduje text a jeho výstavbu, popisuje text z různých úhlů pohledu, zatímco interpretace jde hlouběji. „Na rozdíl od volných úvah o literatuře a pouhého hromadění literárních poznatků je interpretace projevem oživujícího kontaktu s textem, z konkrétního textu vychází a k němu se vrací.“³ Interpretace literárního díla je proces probíhající mezi textem a potažmo autorem a čtenářem. Osoba čtenáře je tedy pro celý proces interpretace důležitá a neopomenutelná, je to čtenář, kdo v rámci interpretace pracuje se čteným textem a přisuzuje mu smysl. Na další straně stojí autor, který svému literárnímu dílu určitý smysl během psaní dal. Smysl a význam literárního díla je tak možné vnímat ve třech rovinách, kterým se věnoval Umberto Eco. Význam literárního díla je možné sledovat v rovině autora (*intentio auctoris*), v rovině čtenáře (*intentio receptionis*) a v rovině samotného textu (*intentio operis*). Interpretace má v literární vědě důležité místo a její význam může spočívat mimo jiné právě v možnosti nahlížet literární díla z různých úhlů pohledu a kontextů.

1.2 Role autora v rámci interpretace textu

Pro interpretaci románu *Dita Saxová* považuji za příhodné zmínit popis interpretace od Josefa Peterky, který se objevuje v *Teorii literatury pro učitele*. Peterka zde popisuje interpretaci jako ujasnění smyslu díla, přičemž smysl díla připodobňuje k jeho duši.⁴ Zároveň popisuje smysl literárního díla v rámci dvou odlišných pohledů, a sice jako smysl explicitní a smysl implicitní.⁵ Smysl literárního díla může být jasný či dokonce přímo definovaný autorem a tedy explicitní. Autor tedy smysl díla navrhuje přímo, zmiňuje se o

² NEWTON, K. M. *Jak interpretovat text: kritický úvod do teorie a praxe literární interpretace*. V Olomouci: Periplum, 2008. ISBN 978-80-86624-47-1, str. 11.

³ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. ISBN 978-80-239-9284-7, str. 310-311.

⁴ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. ISBN 978-80-239-9284-7, str. 307.

⁵ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. ISBN 978-80-239-9284-7, str. 308.

něm, či ho vyloženě pojmenovává. V jiném případě může být smysl naopak skrytý a řečený nepřímou skrze děj, chování postav či je vyjádřen vyloženě alegoricky a záleží tak více na vnímání čtenáře, jak smysl díla pochopí a jak dílo interpretuje. Ve druhém případě se tedy jedná o smysl implicitní. Vzhledem k tomu, že bere tato práce v potaz dvě různá vydání románu *Dita Saxová*, která se liší poměrně výraznými textovými změnami, je role autora v rámci následné interpretace textů neopomenutelná. Arnošt Lustig svá díla často doplňoval a jejich smysl tak upravoval. Ačkoliv v obou vydáních vychází Lustig ze stejné historické události, kterou sám prožil a která se v textech projevuje velmi významnou měrou, pracuje v každém vydání s trochu odlišným autorským záměrem, který vyplývá z provedených úprav. V části této práce, kde se samotným interpretacím dvou zmiňovaných vydání budeme věnovat, bude mimo jiné cílem zjistit, zda textovým změnám mohla předcházet změna autorského záměru a zda se smysl, a tedy i interpretace jednotlivých vydání na tomto základě změnil. Tuto problematiku považuji za důležitou vzhledem k tvrzení, že „autor není jednotlivá, nýbrž plurální entita, jelikož při psaní a přepisování se autorské já mění.“⁶

1.2.1 Autor

Umberto Eco ve své interpretační strategii pracuje více se čtenářem a textem, autorovi textu nepřikládá přílišný význam. I přesto nalezneme u Eca dva typy autora, které popisuje – autora empirického a autora modelového.⁷ Autora empirického můžeme chápat jako producenta textu, se kterým je recipient daného textu předem seznámen. Čtenář textu tuší, s jakými intencemi autor text psal, jaký význam do textu vložil, je možné, že zná i autorův kontext. Oproti tomu stojí autor modelový, který ve své podstatě neexistuje mimo daný text a recipienta s autorem nepojí žádná předchozí zkušenost či znalost kontextu. Pokud bychom tyto literárněvědné pojmy vztáhli na autorskou osobu Arnošta Lustiga, mohli bychom ho vnímat jako autora empirického. Jeho osobnost se do literárních děl značně vpisovala, ať už se jednalo o osobní zkušenost s holocaustem, kterou ve svých knihách

⁶ NEWTON, K. M. *Jak interpretovat text: kritický úvod do teorie a praxe literární interpretace*. V Olomouci: Periplum, 2008. ISBN 978-80-86624-47-1, str. 18.

⁷ ECO, Umberto. *Lector in fabula: role čtenáře, aneb, Interpretační kooperace v narativních textech*. Praha: Academia, 2010. Možné světy. ISBN 978-80-200-1828-1, také ECO, Umberto. *Šest procházek literárními lesy: přednášky na Harvardově univerzitě*. Olomouc: Votobia, 1997. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-248-2.

tematizoval, či o přímé vlastní zážitky, které do knih vkládal a kterých si čtenář může povšimnout, pokud se zajímá o autora vyprávění.⁸ V tomto směru tedy o Lustigovi není možné říci, že autor existuje jen v rámci daného literárního díla. Empirický autor v průběhu příběhu, který vytváří, formuluje modelového čtenáře, což je další literárněvědný pojem definovaný Umberto Ecem. Empirický autor intencionálně vytváří text způsobem, kterým zároveň vytváří typ čtenáře, pro kterého je dílo určeno. Pokud bychom tuto teorii opět zkonkretizovali na případ Arnošta Lustiga, jeho modelovým čtenářem je člověk, který chápe problematiku holocaustu, přistoupí na reálný základ příběhu, zná kontext a souvislosti, kterými pochopí charakteristiku postav. Údělem autora je v takovém případě sestavení příběhu takovým způsobem, který bude odpovídat představě modelového čtenáře. Role autora zde tedy není opomenutelná.

Peterka v *Teorii literatury pro učitele* pracuje s pojmy faktický a modelový autor.⁹ Faktický autor, kterého Peterka charakterizuje jako subjekt, který žije, se ve své charakteristice překrývá s Ecovým empirickým autorem, jelikož jakožto fyzický subjekt existuje i mimo své dílo. Modelového autora, Peterkou označovaného jako subjekt, který píše, lze vnímat jako zdroj daného textu se všemi jeho informacemi, který je se svým textem tedy neoddělitelně spjatý. Peterka od sebe vzájemně tyto dva autory nerozděluje, naopak tvrdí, že jeden autor v sobě spojuje jak autora faktického, tak autora modelového. Arnošt Lustig byl tedy jistě autorem faktickým a modelovým. Míra, do jaké se faktický a modelový autor setkávají, záleží mimo jiné na povaze konkrétního literárního díla a požadavcích, které jsou na daný text kladeny. Jakým způsobem Lustigovo „já“ faktického autora ovlivnilo jeho „já“ modelového autora, budeme moci blíže sledovat v části práce, která se bude věnovat konkrétně Arnoštu Lustigovi, jeho životu a vlivu prožitých zkušeností na jeho díla a také v té části, kde budu různá vydání interpretovat.

⁸ LUSTIG, Arnošt. CINGER František. *3x18 (portréty a postřehy)*. Praha: HAK, 2002. ISBN 80-85910-43-8.

⁹ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. ISBN 978-80-239-9284-7, str. 79-80.

2 Vybrané pojmy z literární teorie

Vzhledem k budoucí interpretaci literárního díla, které se bude tato práce věnovat dále, bude nyní zařazena kapitola věnující se vybraným pojmům z literární teorie. Pojmy jsou vybrány tak, aby byly relevantní pro budoucí konkrétní interpretaci. Prostor bude věnován jazykovým prostředkům včetně stylové roviny, tématu a motivu, smyslu a významu díla, a především bude pozornost této kapitoly směřována na literární postavu, jelikož právě na interpretaci a analýzu literární postavy je tato práce zaměřená především. Tato kapitola bude v hlavní míře vycházet z Peterkovy *Teorie literatury pro učitele*.¹⁰

2.1 Jazykové prostředky

V rámci jazykových prostředků můžeme rozlišit šest rovin – grafickou, fonologickou, lexikální, syntaktickou, kompoziční a stylistickou. Pokud je grafické ztvárnění textu neobvyklé, pozná to čtenář na první pohled. Grafika bývá neobvykle ztvárněna v poezii, kde přináší celému textu ojedinělý význam. Fonologická rovina nemusí být v psaných literárních dílech příliš zřetelná, ale může být uplatněna například v přímé řeči, kdy postavy promlouvají různými specifickými způsoby, případně v poezii v rámci rytmu či skrze práci s hláskami a slovy. Lexikální rovinu lze ve velké míře sledovat a analyzovat u literárních děl napříč žánry a styly. Je nástrojem, který může autor použít k charakteristice svých postav skrze jejich slovní zásobu, vybraným slovníkem svého díla může naznačit čtenáři prostor, atmosféru, ale i přístup k některým tématům díla. V literárních dílech se tak mohou objevovat poetismy, neologismy, expresiva, slangové výrazy, dialektismy, ale třeba i slova či celé věty záměrně psané v cizím jazyce, čehož užívá i Arnošt Lustig. V rámci syntaktické roviny si běžný čtenář všimne především toho, zda se mu dané dílo čte dobře, či má se čtením problémy např. vzhledem ke složitému, případně i zastaralému (mnohdy záměrně) slovosledu. Syntax může být dalším prostředkem autora k charakteristice postav, kdy některá z postav promlouvá syntakticky složitěji než postavy jiné. Peterka v rámci stylové roviny rozlišuje dva různé pojmy – autorský styl a autorskou poetiku. „Styl se zpravidla

¹⁰ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. ISBN 978-80-239-9284-7.

chápe úžeji, víc jazykově, poetika zahrnuje i vidění světa.“¹¹ V literárním díle určitého autora tedy můžeme sledovat jazykové prostředky, které autor používá a které jsou pro něj příznačné, ale také jeho pohled na svět a přístup k životu. Do jazykových prostředků musí být zahrnuta i analýza řeči v rámci literárního díla, tedy osoba, zprostředkovanost výpovědi atd.

2.2 Téma

Pod pojmem téma si lze představit vše, co určité literární dílo popisuje a čemu se autor na jeho stránkách věnuje. Témata mohou být rozlišena na hlavní a dílčí. Zde považuji vzhledem k osobnosti autora, o kterém tato práce pojednává, a vzhledem ke knihám, které napsal, za vhodné poukázat na to, že autoři mohou být tematicky homogenní a ve svých knihách se věnovat převážně jednomu hlavnímu tématu, což je případ Lustiga, nebo naopak obsáhnout v různých knihách různá témata. V rámci hlavního tématu se v literárních dílech objevují jednotlivé motivy, které mohou mít v příběhu různé funkce. V průběhu času se může zaměření témat měnit vzhledem k jejich aktuálnosti či neaktuálnosti. Peterka různá témata polarizoval, pro účely pozdější interpretace zde uvedeme několik jím uvedených¹² polarizovaných témat.

současná	x	historická
sociální	x	existenciální
politická	x	intimní/psychologická/erotická
reálná	x	fantastická
katastrofická	x	idylická
válečná	x	mírová
závažná	x	marginální
mužská	x	ženská

Témata díla spolu mohou vzájemně souviset a doplňovat se, naopak mohou vytvářet kontrast, nebo se také mohou vzájemně odlehčovat.

¹¹ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. ISBN 978-80-239-9284-7, str. 133.

¹² PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. ISBN 978-80-239-9284-7, str. 133.

2.3 Smysl a význam literárního díla

Smysl literárního díla je postaven na komunikaci mezi autorem literárního díla a jeho čtenářem, který dílo čte a nějakým způsobem interpretuje. Oba tyto subjekty jsou tak pro nalezení smyslu a významu literárního díla důležité. Jak již bylo naznačeno v části věnující se roli autora v rámci interpretace, autorský záměr a sám autor může smysl a význam díla předurčit. Smysl díla může být autorem naznačen více či méně již v samotném titulu knihy. Případně, pokud autor ve svých dílech vychází z vlastní zkušenosti, o které veřejně hovoří, může sám zveřejňovat zamýšlený smysl a důvod, proč dílo napsal. Na druhé straně stojí recipient literárního díla, který ho čte a přijímá ve svém vlastním kontextu, který význam, smysl a způsob, jakým bude dané literární dílo interpretovat, jistě ovlivní. Smysl literárního díla je tedy velmi úzce spjatý s jeho interpretací a je to právě smysl a význam díla, který odlišuje interpretaci od literární analýzy. Důležitost nalezení, či alespoň snahy o nalezení, smyslu a významu toho, co právě čteme, a proč autor danou knihu napsal, velmi výstižně popsal Milan Jankovič: „Umělecké literární dílo se týká našich životů a jenom tak si koneckonců získává své oprávnění.“¹³

2.4 Literární postava

Vzhledem k zaměření této práce je nezbytné věnovat pozornost literární postavě jakožto jednomu z aspektů literárního díla. Literární postava je jednou z hlavních naratologických kategorií a v rámci literárního díla má klíčovou roli. Pro Arnošta Lustiga byly literární postavy naprosto zásadní a na jejich charakteristice a na jejich různých přístupech k nelehkým, a často mezním, životním situacím postavil většinu svých knih, přičemž *Dita Saxová* není výjimkou.

Postava má důležitou úlohu především u literárních druhů vyznačujících se dějovostí (epika, drama), v rámci nedějových literárních děl, tedy lyriky, se setkáváme s lyrickým subjektem. Typologie postav v literárním díle má mnoho různých vrstev a postavy tak získávají velké množství atributů, které je definují. Postavy v literárním díle mohou mít buď hlavní, nebo vedlejší postavení, mohou zastávat dobro (kladné postavy), či zlo (záporné

¹³ JANKOVIČ, Milan. *Cesty za smyslem literárního díla*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 80-246-1013-2, str. 13.

postavy), případně mohou být v neutrálním postavení. Tato charakteristika postav následně vyvolává ve čtenáři různé emoce a staví ho buď na stranu dané postavy, či naopak proti ní. Nezanedbatelnou emoci, kterou mohou postavy u čtenáře vyvolat, je také soucit, který je konkrétně u postav v dílech Arnošta Lustiga (a obecně u postav v literatuře o holocaustu) vcelku častý. Důležitým aspektem pro tuto práci je otázka fiktivnosti postav, kdy na jedné straně stojí postavy zcela fiktivní a na druhé straně stojí historické postavy se základem v reálném světě. Charakteristika postav, která úzce souvisí se žánrem literárního díla je jejich přirozenost či nadpřirozenost, případně fantastičnost. Důležitou částí práce autora s postavou je její charakterizace, tedy způsob jejího popisu a její představení čtenářům. Charakterizace postavy může být přímá, kdy autor profiluje postavu napřímo skrze popisná přídavná jména či vhodná podstatná jména, nebo nepřímá, kdy autor nepojmenovává vlastnosti či charakter postavy přímo, ale ukazuje je například v různých situacích, ve kterých se projeví. Jak Peterka naznačuje, tato charakteristika může být nejednoznačná¹⁴ a může se tak projevit v odlišnosti jednotlivých interpretací literárního díla. Zde se také nabízí otázka, zda přepracované verze knih, kde autor přepracovává či doplňuje především kategorii postav, vedou k odlišným interpretacím charakteristiky postav v těchto různých vydáních.

Peterka rozlišuje postavy také podle jejich vztahu k ději na postavy plošné a plastické.¹⁵ Jelikož vnímám tuto charakteristiku jako velmi důležitou pro dílo Arnošta Lustiga, a konkrétně i pro román *Dita Saxová*, který bude dále interpretován, ráda bych se u ní zastavila. Postavy plošné bychom mohli s určitou mírou zjednodušení nazvat postavami stereotypními. Jde o postavy, které jednají vesměs tak, jak je od nich očekáváno, a čtenáře příliš jejich chování, které odpovídá jeho představám a které dokáže vytušit, nepřekvapí. Postavy plastické se vedle toho projevují vyšší měrou psychologizace a v rámci svého chování představují a odráží vlastní mentální procesy, jimiž reagují na situace a děj. Čtenář může vnímat vnitřní svět postavy, její rozpoložení a její přístup k událostem v příběhu. Postavy, především postavy hlavní, v dílech Arnošta Lustiga se vyznačují velkou měrou plasticity. V rámci novely *Dita Saxová* může čtenář sledovat vnitřní svět a mentální procesy

¹⁴ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. ISBN 978-80-239-9284-7, str. 225.

¹⁵ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. ISBN 978-80-239-9284-7, str. 222.

hned několika postav, které všechny souvisí s hrůznou zkušeností z koncentračního tábora. Novela je na plastičnosti postav ve velké míře postavená, jelikož čtenáře seznamuje s jednotlivými pozicemi postav a s jejich přístupy k této zkušenosti. Právě tyto pozice a postavení jsou to, co postavy definuje. A psychologičnost takových postav je pro dílo a jeho interpretaci nesmírně důležitá.

Další rovinou v chápání literárních postav je jejich postavení vůči textům, ve kterých existují. Bohumil Fořt ve své monografii *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání* popisuje dva přístupy, jakými je možné tento vztah vnímat: přístup strukturalistický a přístup mimetický.¹⁶ Tyto přístupy se liší způsobem zkoumání literárních postav. Strukturalistický, nebo také sémiotický, přístup vnímá postavy jako textový konstrukt, který je ohraničený literárním dílem, ve kterém se vyskytují. Oproti tomu přístup mimetický pracuje s myšlenkou odrazu reálného světa v textu, kdy i postavy odráží reálný svět a jeho zákonitosti a jsou vykreslené na základě lidí z reálného světa. Jejich hranicemi tedy není text, ve kterém se vyskytují. Mimetický přístup počítá také s recepcí a interpretací textu čtenářem, protože „je zřejmé, že jsou spojeny pevnou vazbou s recepčními aspekty konstituce literárních postav, s naší schopností projektovat buďto sebe nebo jiné lidi do narativních světů.“¹⁷

¹⁶ FOŘT, Bohumil. *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008. Theoretica & historica. ISBN 978-80-85778-61-8, str. 57.

¹⁷ FOŘT, Bohumil. *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008. Theoretica & historica. ISBN 978-80-85778-61-8, str. 59.

3 Textologie a textové změny

Textologie je disciplínou literární i jazykovědnou a zabývá se studiem textu z různých úhlů pohledu. Těmito úhly může být například autorství textů, okolnosti jejich vzniku, ale také proměny a změny v rámci jednoho titulu, tedy analýza různých edic či verzí jedné knihy. Právě poslední jmenované, tedy proměny, změny a různé verze a vydání jedné knihy, je důvod, proč má samostatná kapitola textologie v rámci této bakalářské práce své důležité místo a je potřeba se jí věnovat. V rámci textologie lze totiž sledovat genezi určitého díla, které se v čase mění, a je možné, že jeho další a postupně vzniklé verze se tak více a více odlišují od prvotního autorského originálu a první verze knihy. Při sledování a analyzování vývoje literárního díla je potřeba brát v úvahu a rozeznat různé příčiny, které textové změny vyvolaly.

3.1 Příčiny textových změn

Pavel Vašák v knize *Textologie: teorie a ediční praxe* hovoří o příčinách a vlivech působících na literární dílo a přinášejících v rámci času změny jako o regulaci systému. Tu popisují jako „účelové působení na systém (v tomto případě na literární dílo, pozn. V. B.), aby jeho výstupy byly v předem stanovených mezích a odpovídaly předem stanoveným cílům.“¹⁸ Tyto regulace existují na třech hlavních rovinách, které se následně dají rozlišit na menší části. Příčiny textových změn v rámci literárního díla lze tedy vnímat v rovině samoregulace literárního díla, do které nezasahují okolní vlivy a je dána způsobem literárního ztvárnění skutečnosti, a následně v rovinách autorské regulace a společenské regulace.¹⁹ Rozlišení autorské a společenské regulace a následně poté detailnější vysvětlení autorské regulace vztažené i k dílu Arnošta Lustiga považuji pro tuto práci za podstatné.

¹⁸ VAŠÁK, Pavel. *Textologie: teorie a ediční praxe*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-638-2, str. 28.

¹⁹ VAŠÁK, Pavel. *Textologie: teorie a ediční praxe*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-638-2, str. 29.

3.1.1 Společenské regulace

Společenská regulace vytváří vliv na text zvenčí, z nejrůznějších pozic. Mezi jednu z nejtypičtějších forem společenské regulace patří bezpochyby cenzura, se kterou máme z minulosti zkušenosti i u nás a s naší domácí literaturou. Cenzura souvisí s politickou snahou o regulování společenského smýšlení, které má odpovídat státní či jiné ideologii. Vzhledem k tomu, že literatura je velkým odrazem smýšlení společnosti, bývá právě ona často cenzurou postižena velkou měrou. Cenzoři mohou dávat díla upravovat, přepisovat či je mohou zcela zakázat. Pro genezi literárního díla může být existence a vliv cenzury důležitý v okamžiku, kdy je například dílo v době svého vzniku zcela nezávadné a postupem času, např. se změnou režimu, se stane nepohodlným či přímo neakceptovatelným a zmizí z regálů knihkupectví či knihoven, případně je autor nucen dílo přepsat a upravit podle ideologických požadavků. Kromě cenzury a cenzorů může literární dílo regulovat a upravovat také editor, který přizpůsobuje původní verzi požadavkům společnosti či čtenáře, případně může být dílo měněno a upravováno na základě literární kritiky či doporučení nakladatele. Všechny tyto regulace a příčiny změn v literárních dílech jsou vnějšího původu. Jedná se o vnější vlivy působící na text a potažmo na autora, který na jejich základě případně text upravuje, reviduje a mění. Mohou tak vznikat různé edice, verze či vydání, které ale nepochází z přímé a ničím neovlivněné iniciativy autora.

3.1.2 Autorská regulace

Autorská regulace, jak také vyplývá z výše uvedeného, vychází od samotného autora, z jeho vlastního rozhodnutí a z jeho vlastní iniciativy. Autor, jakožto tvůrce textu, může s původním textem dále pracovat a například ho dále rozvíjet. Skutečnost a tedy příběh, který je v napsaném textu zobrazený a vyprávěný, nemusí být pro autora konečný, stejně tak postavy se mohou v mysli autora postupem času měnit a získávat nový rozměr, který bude mít autor potřebu do textu zapracovat. Toto je ostatně velké téma u Arnošta Lustiga, čemuž se budeme věnovat dále. Autor tak může na základě svých vlastních dalších úvah o dané skutečnosti či na základě vlastních, následně prožitých a získaných, životních zkušeností a poznatků přepracovávat jednotlivé části již napsané knihy a vlastního autorského originálu. Autor jako tvůrce textu je tedy důležitým prvkem jak při samotném prvotním vzniku

literárního díla, tak v jeho postupném vývoji. Peterka²⁰ rozlišuje mezi různými verzemi textu a textovými variantami. Zatímco varianty se týkají dílčích změn v rámci textu, verze jsou změnami celkové koncepce textu. Úpravy a textové změny mohou probíhat na různých úrovních, od drobných úprav jednotlivých slov, které např. autor vymění v pozdějších vydáních za jiné, modernější výrazy, případně přepracuje a jinak formuluje určité věty, aby se současným čtenářům lépe četly. V rámci textových změn ale může autor přepracovat i celé kapitoly knihy, případně doplnit nové části, které v danou chvíli považuje za relevantní a má pocit, že v knize chyběly a že budou mít pro knihu či čtenáře přidanou hodnotu.

²⁰ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. ISBN 978-80-239-9284-7, str. 199.

4 Arnošt Lustig jako osobnost a jako autor

Arnošt Lustig je židovský autor, který je celosvětově známý svými literárními díly, ve kterých se věnuje tematice holocaustu. Vychází v nich z vlastních zkušeností, které během 2. světové války prožil a které ho velmi ovlivnily. Vzhledem k tomu, že jeho osobnost s jeho autorským stylem a poetikou úzce souvisí, považuji za vhodné popsat Arnošta Lustiga jednak jako osobnost, jako člověka, jehož vlastní zážitky a zkušenosti z mládí byly natolik silné, že ovlivnily celý jeho pozdější život i profesní dráhu, a jednak jako autora, jehož přínos nejen pro českou literaturu je nesporný a jehož provázanost vlastních zkušeností a literárně zpracovaných příběhů je velmi zajímavá. Věřím, že si zaslouží, aby mu byla věnována pozornost.

4.1 Život Arnošta Lustiga

Arnošt Lustig se narodil v prosinci roku 1926 do židovské rodiny v pražské Libni. Na své dětství vzpomíná v různých rozhovorech a memoárech.²¹ Život Arnošta Lustiga tedy neznáme pouze zprostředkovaně, ale z jeho vlastního vyprávění, čímž se vytrácí možnost spekulací a nejasností, jeho biografii známe velmi podrobně a s velkou autentičností. Na své dětství v pražské Libni vzpomíná Lustig s láskou a radostí, ačkoliv jeho rodina nebyla z nejbohatších a zároveň již část svého dětství prožil pod rasovými restrikcemi a norimberskými zákony. Ani před válkou neznal dostatek, ale i tak se jako malý vždy snažil v průběhu běžných dní hledat radosti a choval se jako běžné malé dítě, které bere život s takovou mírou lehkosti, jaká mu je v rámci možností dovolena. Postupem času se situace v Čechách²² zhoršovala a zároveň s tím i Lustigův život začal postrádat punc lehkosti a bezstarostnosti. V roce 1942 byla Lustigova rodina, kromě jeho tatínka, předvolána do transportu. Na tuto událost Lustig vzpomíná jako na chvíli, kdy svého otce viděl poprvé plakat. Když Lustig začíná vyprávět o počátcích své několikaleté zkušenosti s holocaustem, často můžeme vnímat vyprávění očima mladého chlapce, který se svět

²¹ LUSTIG, Arnošt, HLAVSOVÁ, Eva, ed. *Zpověď: literárně zpracovaný fonetický záznam vzpomínek a úvah Arnošta Lustiga*. Praha: Multisonic, 2008. ISBN 978-80-900212-1-1.

²² V té době již Protektorát Čechy a Morava.

kolem sebe snaží vnímat jako dobrodružství a jako zcela nový svět, na který se snaží adaptovat.

Jeho zkušenosti s holocaustem začaly v Terezíně, kam byl transportován s matkou a sestrou Hanou, později byl za nimi poslán i jeho otec. Arnošt Lustig ve svých vzpomínkách na dobu pobytu v Terezíně vzpomíná jako na součást svého dospívání a popisuje tak i zcela běžné chvíle a okamžiky, které prožívá většina dospívajících chlapců v době, která není protknutá nacistickými snahami o eliminaci Židů. Vzpomíná tak na poznávání dívek, první lásky i sexuální zkušenosti, na klučičí neplechty, kde nešlo o pokárání od rodičů, ale o život. I tak ale prožíval se svými kamarády chvíle v Terezíně způsobem, ve kterém můžeme vnímat běžné starosti a okamžiky dospívajících. Jakkoliv byl život v tomto židovském ghettu těžký (což Lustig vůbec nevyvrací), vypráví o něm Lustig s určitou mírou lehkosti, ze které můžeme pochopit, jakým způsobem přistupuje k životu. Tento přístup k životu a k prožitým zkušenostem se následně objevuje i u některých postav v románu *Dita Saxová*.

Z Terezína byl Lustig poslán do Osvětimi, kde se jeho život změnil a ztratil i ty malé části bezstarostnosti, které si uchoval v Terezíně. V Osvětimi přišel o veškeré iluze, a právě jeho zkušenosti z Osvětimi jsou ty, které nejvíce projektuje do svých příběhů a knih. Osvětim je místo, kde viděl a sám prožíval to, že se snaha o degradaci lidství stala každodenní záležitostí. Jeho zkušenosti z Osvětimi jsou zkušenosti se smrtí, s ponížením, s hladem, s pocitem životní marnosti, s extrémními situacemi, s nenávisť a zároveň s takovými mezilidskými pouty, která se mohou vytvořit právě jen v takových chvílích. Z Osvětimi byl poslán do Buchenwaldu, ze kterého byl poslán tzv. transportem smrti do koncentračního tábora Dachau. Z tohoto transportu ale unikl a do konce války se ukrýval.

Po válce žil v Praze, kde studoval na Vysoké škole politických a sociálních věd a také začal se svou publicistickou činností, pracoval například v Lidových novinách či v Československém rozhlasu. Když v roce 1968 obsadila vojska Varšavské smlouvy Československo, byl Lustig se svou rodinou a přáteli na dovolené v Itálii. Vzhledem k situaci v rodné zemi se s rodinou rozhodl, že se již do Československa nevrátí. Jeho žena se jako Židovka toužila usadit v Izraeli, kde také nějakou dobu žili. Nakonec ale emigrovali do USA, kde Lustig přednášel na univerzitě ve Washingtonu. Později se přestěhovali zpět

do Čech, kde se Lustig věnoval mimo jiné literární vědě, vedl semináře o literatuře či zaznamenával své vzpomínky. Zemřel v Praze, v roce 2011.

4.2 Arnošt Lustig jako osobnost

Lustigova osobnost, životní priority a vnímání světa byly značně ovlivněny onou velkou a hrůznou zkušeností holocaustu. Od přírody byl veselý a rozverný dítě, i v dobách, kdy se kolem něj děly hrůzy, které si nikdo z nás nedokáže ani představit, si udržel určitý nadhled, odstup a možná i schopnost hledat na všem to dobré. „S odstupem let si uvědomil, že to, co mu umožnilo přežít všechny útrapy a hrůzy, byla mimo fyzickou zdatnost i šťastná povaha, díky níž překonal – s pomocí přátel – i nejtěžší okamžiky, kdy ztratil otce v plynové komoře a kdy viděl, jak jeho matku ženou v ledové mlze bosou kamsi do neznáma.“²³ Lustig prožíval život v letech, ve kterých my známe především radost a problémy, které řešíme, nejsou nijak vážné, na hranici života a smrti a léta svého dospívání prožil ve strachu o sebe, své blízké a tváří v tvář světu plnému nenávisti a opovržení. Takto silné a zajisté traumatizující zážitky člověka ovlivní a je na každém, jak se s nimi vyrovná. Zkušenost z koncentračních táborů v něm přetrvala po celý život a celý svůj, naštěstí relativně dlouhý, život prožil ve stínu této zkušenosti, která navždy a nevratně ovlivnila mimo jiné jeho vnímání lidí kolem něj. „Pro mě ta válka je teď. Pro mě ta válka nikdy neskončila. Protože ty otázky v jiném měřítku pořád existují. Jakej jseš? Já se na tebe podívám a já si neříkám, jestli jsi hezkej nebo ošklivej, říkám si: chtěl bych s tímhle člověkem bejt ve válce, chtěl bych s tebou bejt v koncentračním táboře, jsi bezpečnej nebo nebezpečnej? Když si odpovím negativně, tak s tebou nechci nic mít už nikdy. A když si řeknu, to je férověj chlap, s tím bych šel do Osvětimi... Takhle já měřím lidi, to je během vteřiny, to je instinkt.“²⁴ Povahovými rysy, kterých si Lustig cenil na ostatních a které pro něj byly hodnotově nejdůležitější a snažil se je tak upevňovat i sám u sebe, byly zajisté mravnost a obhajitelnost svých činů před vlastním svědomím.

²³ HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Jinočany: H & H, 1995. Profily (H & H). ISBN 80-85787-82-2, str. 11.

²⁴ LUSTIG, Arnošt. *Úžasné životy*. Český rozhlas, Dvojka, dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/uzasne-zivoty-arnost-lustig-podle-petry-prochazkove-8496207>.

Arnošt Lustig byl rád, že válku přežil, uvědomoval si však, že přežil na úkor milionů jiných, kteří takové štěstí neměli. Vděčnost za život mu však byla vlastní i proto, že několik let žil v blízkosti smrti. Dana Emingerová²⁵ na Lustiga vzpomíná jako na veselého člověka, který dokázal vtipkovat skoro o všem, dokonce o vlastním zdraví. „Nikdy nezapomenu, jak v červnu 2006 v polovině lekcí tvořivého psaní Arnošt přišel na kurz s oteklou tváří. Říkal, že ho nějak bolí zuby. Za týden na další hodině pak třídě vyrazil dech: „Čověče, to nejsou zuby. Mám raka, je to nádor. Zrovna jdu z nemocnice, prý jsem absolutní ruina. Všichni jsou z toho vyděšení, kromě mě. Já věřím v nejlepší...“ Celé dopoledne s ním pak byla legrace jako kdykoliv jindy.“²⁶ V jejích vzpomínkách je Lustig člověkem, který miloval život se všemi jeho radostmi, miloval ženy, měl rád erotiku a na ženy měl často sexuální narážky. Přesto si však žen vážil jako silných osobností, které upřímně obdivoval a nezřídka mu byly inspirací. Jeho fascinace ženskou výjimečností a láska k ženám je popsána také v knize rozhovorů mezi Arnoštem Lustigem a Markétou Mališovou.²⁷

4.3 Arnošt Lustig jako autor

Vzhledem k tomu, že psal Arnošt Lustig především o tom, co sám zažil, promítají se jeho životní zkušenosti do jeho děl a jeho osobnostní rysy můžeme najít v některých postavách jeho románů. Osobnost Lustiga jako člověka se tedy nezbytně prolíná s jeho autorským já. Zde můžeme nalézt odpověď na otázku, nastíněnou v části 1.2.1 – jakým způsobem Lustigovo „já“ faktického autora ovlivnilo jeho „já“ modelového autora. Vlastní život ovlivnil Lustigovo dílo nesporně a těch několik let, prožitých v koncentračních táborech, mu dalo námět pro jeho celoživotní dílo, námět, ze kterého čerpal po celý svůj život. Během těchto několika let se setkal s mnoha životními příběhy a osudy lidí, které mu byly inspirací v jeho příbězích, které tak získaly na absolutní uvěřitelnosti a děsivé realnosti holocaustu. Jelikož sám tyto hrůzy prožil, dokázal do svých postav vložit pocity, které si člověk, byť i se sebelepší spisovatelskou vybaveností, jen těžko dokáže představit, natož je

²⁵ EMINGEROVÁ, Dana a Arnošt LUSTIG. *Živel Lustig: jak se píše kniha, aneb, Hod' sebou ty bejku, už nemám moc času*. Praha: Mladá fronta, 2011. ISBN 978-80-204-2469-3.

²⁶ EMINGEROVÁ, Dana a Arnošt LUSTIG. *Živel Lustig: jak se píše kniha, aneb, Hod' sebou ty bejku, už nemám moc času*. Praha: Mladá fronta, 2011. ISBN 978-80-204-2469-3, str. 10.

²⁷ LUSTIG, Arnošt. *O ženách*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2008. ISBN 978-80-86911-17-5.

slovy popsat. Jeho životním tématem se tak docela přirozeně stal holocaust a lidé, kteří v rámci příběhů realitu koncentračních táborů přímo žili, případně lidé, kteří se s touto prožitou zkušeností snažili následně vyrovnat, jako tomu je například v románu *Dita Saxová*. Arnošt Lustig psal o obyčejných lidech (v kontextu situace, ve které se ocitali, se však projevovali velmi neobyčejně), často těch slabších (ať už se zaměřoval na dívky či starší lidi), jejichž charaktery se plně projevovaly v mezních a extrémních situacích. Jeho zaměřenost na lidské charaktery souvisí i s jeho vlastním hodnotovým vnímáním a nepřekvapuje tedy, že kladl důraz na „zvýraznění hodnot všelidských, postrádajících jakékoliv kastovní hierarchizování lidí.“²⁸

²⁸ HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Jinočany: H & H, 1995. Profily (H & H). ISBN 80-85787-82-2, str. 27–28.

5 Způsob tvorby Arnošta Lustiga

Arnošt Lustig měl na způsob psaní knih jasný názor a snažil se ho předávat dál. O způsobu, kterým Arnošt Lustig své knihy psal, a jaký způsob považoval za ten správný, se můžeme dozvědět mnoho z knihy Dany Emingerové *Živel Lustig: Jak se píše kniha*.²⁹ Jedná se o vyprávění z kurzů tvůrčího psaní, které Lustig pořádal a kterých se Emingerová zúčastnila. Skrze tato vyprávění můžeme zachytit autorský styl, který Lustigovy knihy charakterizuje, jeho vnímání konečnosti napsané knihy, způsob práce s popisováním reality. Dále se v této kapitole budeme věnovat způsobu, jakým Arnošt Lustig pracoval s postavami svých příběhů, a tomu, jaké postavy jeho knihy charakterizují.

5.1 Lustigův přístup ke ztvárňování tématu holocaustu

Skutečnost, že Arnošt Lustig ve svých dílech vycházel z vlastních zkušeností a jeho dílo obecně je velmi monotematické, jelikož je většina jeho děl věnována tematice holocaustu, už je v této práci naznačena na více místech. Lustig napsal mnoho svých děl v 50. a 60. letech, řadí se tedy do tzv. druhé vlny válečné prózy, která byla zaměřená na psychiku a mravní svědomí³⁰ literárních postav, prožívajících hrůzy holocaustu buď přímo, nebo se s nimi vyrovnávají. Je však velmi zajímavé, jakým způsobem o těchto situacích a prožitcích Lustig psal, protože jak píše Lenka Peštálová ve své rigorózní práci: „Nevynucoval (Lustig, pozn. V. B.) na čtenáři dojetí, jeho knihy nebyly a nejsou patetické.“³¹ Toto je velmi důležitá charakteristika Lustigova autorského stylu, jelikož ve svých příbězích, ačkoliv vypráví o hrůzách, které si většina z nás dokáže jen stěží skutečně představit, nepíše s přehnaným patosem, který ani jeho osobnosti nebyl vlastní. Stejně tak, jako byl Arnošt Lustig člověk i přes všechny své životní zkušenosti veselý, nežádají ani jeho příběhy či postavy přehnaný soucit od čtenáře. To o svém přístupu k psaní o holocaustu říká i on sám: „O nacistických zvěrstvech nepíšu, abych dojímal, abych se litoval nebo někomu

²⁹ EMINGEROVÁ, Dana a Arnošt LUSTIG. *Živel Lustig: jak se píše kniha, aneb, Hod' sebou ty bejku, už nemám moc času*. Praha: Mladá fronta, 2011. ISBN 978-80-204-2469-3.

³⁰ HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Jinočany: H & H, 1995. Profily (H & H). ISBN 80-85787-82-2, str. 30.

³¹ PEŠTÁLOVÁ, Lenka. *Textové změny Lustigovy prózy*. Praha, 2011. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury. Vedoucí práce Peterka, Josef., str. 12.

připomínal židovskou křivdu. Chci předat lidem zprávu o zkušenosti, za kterou naše generace draze zaplatila ponížením a smrtí.“³² Lustig ve svých knihách předává různé úhly pohledu na mezní životní situace a na způsoby, jakými se s nimi může člověk vyrovnat. Tyto různé způsoby a úhly pohledu jsou velmi detailně popsány v *Dítě Saxové*, kdy různé postavy přistupují ke svým zkušenostem z koncentračního tábora, které mají stejný základ, velmi odlišně. Lustigovi nešlo o popis historie, mohl i předpokládat, že jeho modeloví čtenáři historii nacismu, koncentračních táborů, holocaustu a šoa znají, ačkoliv i z jeho textů si čtenář o samotné historii představu udělat dokáže. Svou pozornost věnoval především detailní psychologii postav. Peštálová říká, že: „Lustig téma holocaustu či šoa zevšednil, a tím jej oprostil od historie, a proto došel ve svých pracích k jeho zvnitřnění.“³³

Pokud bychom tedy měli shrnout, co charakterizuje dílo Arnošta Lustiga, měli bychom zmínit především pár bodů, přičemž postavám jeho děl bude věnována samostatná část. Arnošt Lustig čerpal z reality, kterou sám prožil. Tuto realitu ale vždy obalil do příběhu, kterým velmi obratně dokázal ve čtenáři zanechat přesně ty pocity, které zanechat chtěl. Lustig k tomu říkal: „O své zážitky se můžete opírat. Ovšem jsou to pouze epizody, které musíte doplnit o tvůrčí část – motiv, akci a následek. A pak poučení. To znamená, že autor ví, proč to psal. A to je struktura, kterou musíte vytvořit. Nepište jen podle pravdy, to je pak chudý. Nuda.“³⁴ S tím souvisí také zaměřenost na uvěřitelnost příběhu. Prózy Arnošta Lustiga mají reálný základ, který má ve čtenáři vzbuzovat zvědavost a touhu vědět, jak bude příběh pokračovat. Akce a napětí je důležitou součástí Lustigových děl, ale neméně důležitým prvkem je popis a důkladné vykreslení postav, které mohou děj a spád příběhu zpomalovat. Lustig psal o životě, o životě takovém, jaký je a jak ho vnímal on, tedy se všemi hrůzami i krásami. Nevyhýbal se žádným tématům, nic pro něj nebylo tabu. Jeho prózy jsou

³² EMINGEROVÁ, Dana a Arnošt LUSTIG. *Živel Lustig: jak se píše kniha, aneb, Hod' sebou ty bejku, už nemám moc času*. Praha: Mladá fronta, 2011. ISBN 978-80-204-2469-3, str. 120.

³³ PEŠTÁLOVÁ, Lenka. *Textové změny Lustigovy prózy*. Praha, 2011. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury. Vedoucí práce Peterka, Josef., str. 14.

³⁴ EMINGEROVÁ, Dana a Arnošt LUSTIG. *Živel Lustig: jak se píše kniha, aneb, Hod' sebou ty bejku, už nemám moc času*. Praha: Mladá fronta, 2011. ISBN 978-80-204-2469-3, str. 25.

protknuté nejniternějšími mentálními procesy postav a zároveň přináší popis erotiky, které se Lustig absolutně nevyhýbá.

Velkým tématem byla pro Lustiga nedokončenost jeho děl a jejich přepisování. Schopnost vnímat vlastní text v čase, přemýšlet nad ním a analyzovat ho byla Lustigovi vlastní. Některé své prózy přepisoval několikrát, včetně *Dity Saxové*. „Já totiž musím nejdřív román napsat, abych viděl, jak je špatný, v čem se musí předělat.“³⁵ Postavy, které Lustig ve svých románech stvořil, mají mnoho rovin, nad kterými Lustig přemýšlí i po vydání svých románů. Doplnění, jak on svou průběžnou práci rád nazýval, se tak často věnovalo právě postavám a jejich charakterům, které byly v doplněných vydáních vykreslené ještě detailněji a čtenáři tak byla předložena jejich vynikající charakteristika, pro romány Lustigova typu tolik zásadní.

5.2 Postavy Arnošta Lustiga

Pro Arnošta Lustiga je člověk, jeho mysl a charakter základem příběhů. Uvědomoval si, že to byl člověk, kdo stvořil koncentrační tábory, uvědomoval si, že Osvětim bylo peklo, které vytvořil člověk pro jiného člověka. Uvědomoval si, že: „Je to lidská povaha, kterou je si člověk nebezpečný.“³⁶ Zároveň si však uvědomoval, že lidská povaha může být krásná, lidská duše může být dobrá ve své nejniternější podstatě a tu se Lustig snažil u svých postav najít. Člověk ve všech svých aspektech Lustiga zajímal do takové míry, že mu ve svých prózách věnoval velmi rozsáhlý prostor. Sám tvrdil: „V každém svém psaní musíte o člověku objevit něco nového, pokud možno něco, co se neví, nebo co se zapomnělo. A to si musíte pořád opakovat: Co jsem objevil o člověku? Co nového říkám o člověku mé doby?“³⁷

Postavy, které ve svých prózách Lustig popisuje, jsou lidé, ocitající se v mezních životních situacích, ve kterých, nebo na které, reagují. Jeho postavy mají velmi dobře vykreslenou psychologii, která se čtenáři ukazuje především tváří v tvář zlu, snaze o jejich

³⁵ HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Jinočany: H & H, 1995. Profily (H & H). ISBN 80-85787-82-2, str. 30.

³⁶ LUSTIG, Arnošt. *3 x 18: (portréty a postřehy)*. Praha: HAK-Humor a kvalita, 2002. ISBN 80-85910-43-8, str. 157.

³⁷ EMINGEROVÁ, Dana a Arnošt LUSTIG. *Živel Lustig: jak se píše kniha, aneb, Hod' sebou ty bejku, už nemám moc času*. Praha: Mladá fronta, 2011. ISBN 978-80-204-2469-3, str. 185.

degradaci, marnosti a zoufalství. Lustigovy postavy se vyznačují svou obyčejností v dobrém slova smyslu, nejsou to žádní velcí hrdinové velkých příběhů, na první pohled mohou působit až nehrdinsky, ale v situaci, která vyžaduje obrovskou mravní či duševní sílu se projevují více než hrdinsky. Toto nehrdinské hrdinství Lustig podtrhuje i typy postav, které často staví do hlavních rolí. Velmi často staví do hlavních rolí svých příběhů lidi staré, či vnímané jako slabé – ženy, děti. Tyto na první pohled slabé postavy Lustig staví do situací, kdy se stávají silnými a jednají hrdinsky. Jejich hrdinství však nemůže vycházet z fyzické síly, ale ze silného charakteru, kterého si Lustig vážil. „U Lustiga má každý, byť sebenepatrnější člověk stát se hrdinou ať už prostě tím, že v podmínkách zápasu o holou existenci si dokáže vytvořit normu vlastní důstojnosti, normu mravního vědomí, svědomí.“³⁸ Vzhledem k síle okolností, ve kterých se Lustigovy postavy pohybují, často není charakter postav popsán přímo, ale nepřímo, skrze jejich postoje, chování, názory. Čtenář je ten, kdo si z těchto situací skládá charakter postavy.

Důležitým tématem jsou pro Lustiga ženy. Ženy ho fascinovaly právě svou aurou křehkosti a bezbrannosti, kterou kolem sebe na první pohled šíří a kterou však dle Lustiga tváří v tvář zlu a hrůze koncentračních táborů přetvořily v obrovskou sílu a odhodlání žít mravně a svědomitě a zachovat si alespoň zbytky své lidské důstojnosti. Ženy, jejichž silné charaktery měl možnost pozorovat během několika let života v koncentračních táborech, mu byly nekonečnou inspirací. „Úděl žen je těžší už na první pohled. Snad mne ovlivnil život v lágru, kde ženy stály hodiny ve vedru léta nebo za mrazů v zimě, kdy se jim kůže měnila v led a esesáci na ně křičeli, že jsou dobytek.“³⁹ I přesto ale Lustig neopomínal ženskou krásu, kterou obdivoval a která se u hrdinek jeho románů nezdědka objevuje a kterou Lustig zdůrazňuje. Například Dita Saxová byla dívka na mnoha místech románu popisovaná jako velmi krásná. Ačkoliv se ve svých knihách nebránil popisům vzhledu žen z vyložené erotického hlediska, nikdy erotizace ženy v jeho pojetí nepůsobí vulgárně. „Mě dojímá na ženách krása, obětavost, schopnost dát život za život. O tom mě baví psát. Dává mi to smysl, je to trvalá inspirace. Kdo najde v mé práci jednu neslušnou větu snižující ženu, tomu budu vyplácet nadosmrti penzi. Erotika je trvalou součástí naší existence. Psát o ní není zločin.

³⁸ HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Jinočany: H & H, 1995. Profily (H & H). ISBN 80-85787-82-2, str. 41.

³⁹ LUSTIG, Arnošt. *O ženách*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2008. ISBN 978-80-86911-17-5, str. 30.

Důležité je psát o erotice tak, aby se autor nemusel za dvacet nebo za padesát let stydět ani za jedinou nevhodnou řádku.“⁴⁰ Erotika a ženství je velkým tématem i v románu *Dita Saxová*, kterému se bude věnovat následující kapitola.

⁴⁰ LUSTIG, Arnošt. *3 x 18: (portréty a postřehy)*. Praha: HAK-Humor a kvalita, 2002. ISBN 80-85910-43-8, str. 336.

6 Dita Saxová

Dita Saxová je novela, kterou Arnošt Lustig napsal v roce 1962. Vzhledem k roku vydání se tedy řadí k ranějším Lustigovým pracím (např. novela *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* vyšla až poté, v roce 1964). Obsahově se příběh odehrává po válce a zaměřuje se na vyrovnání se se zkušenostmi s holocaustem u nejrůznějších osob, především je fokus vyprávění kladen na mladé lidi, kteří zažili válku ve věku, který má být bezstarostný (v míře, která je možná) a věnovaný jiným záležitostem, než je snaha přežít. Speciální důraz je kladen na židovskou dívku Ditu Saxovou, která prožila léta dospívání v koncentračním táboře a po skončení války se snaží hledat vlastní místo a smysl života v novém, radostném světě. Ditu Saxovou velmi dobře definuje přívlastek, který se jí často dává: „dívka, která přežila holocaust, ale nepřežila mír.“

Zajímavý je dobový kontext díla, jelikož, jak bylo uvedeno na začátku této kapitoly, Arnošt Lustig napsal *Ditu Saxovou* v roce 1962, tedy v době, kdy byla přítomná marxistická ideologie sociální předurčenosti, která se snažila člověka určit sociálně a třídně a na druhou kolej odsouvat individuální schopnosti a charakterové vlastnosti jedince. Mladým lidem byla nabídnuta perspektiva, vzdělání, a tedy třídní zařazení, které mělo stačit k jejich spokojenosti. Komunistickou ideologii v knize zastupuje a představuje postava Ericha Munka, který má pro Ditu Saxovou slabost a mnohými způsoby, ovlivněnými komunistickým viděním světa, se jí snaží pomoci zakotvit se v novém světě. Aleš Haman zasazuje novelu *Dita Saxová* do období Lustigovy tvorby, které může být charakterizováno jako touha „ukázat člověka nikoli jako bytost sociálně determinovanou, nýbrž mravně autonomní.“⁴¹ Tuto Lustigovu snahu můžeme vnímat právě v chování Dity Saxové, která, ačkoliv žila v době nabízené komunistické ideologie, která jí měla pomoci najít své místo ve světě a nabídnout perspektivu, své místo na světě nenalezla a její duše pocit vykořeněnosti a absenci smyslu zvládnout nedokázala. Toto Ditu Saxovou od sociálního determinismu vymezuje a řadí ji do skupiny mravně autonomních charakterů, pokud bychom použili Hamanovo odlišení, viz výše. Lustig se tak (nejen) Ditou Saxovou odklonil od politických a výbojných hrdinů zasazujících se o šíření komunistické ideologie a jí představujících, kteří

⁴¹ HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Jinočany: H & H, 1995. Profily (H & H). ISBN 80-85787-82-2, str. 37.

byli přítomní v literatuře od 50. let minulého století. Lustigovy postavy byly jiné, svobodné, a jejich charaktery byly postaveny na jiných základech.

Když se v roce 1968 Arnošt Lustig rozhodl, že se za stávajících poměrů do Československa z dovolené v Itálii nevrátí a následně se usadil v USA, vydal *Ditu Saxovou* znovu (mimo jiné, znovu vydal i jiné knihy). Postupně vyšla *Dita Saxová* ještě několikrát, v různých nakladatelstvích. Jmenovat můžeme nakladatelství Československý spisovatel (první vydání z roku 1962), známé nakladatelství manželů Škvoreckých Sixty-Eight Publishers (vydání z roku 1982), Mladá fronta (vydání z roku 1969 a poté 2007) či Nakladatelství Franze Kafky (poslední vydání z roku 2010). Na počtu vydání můžeme vidět Lustigovu potřebu *Ditu Saxovou* stále doplňovat a s tímto vlastním textem pracovat. První a poslední vydání se v počtu stran liší opravdu významně – 211 stran u prvního vydání a 404 stran u posledního vydání. Lustig tedy knihu nezjednodušoval, nezkracoval, neproškrtával, právě naopak. Tato práce se věnuje právě prvnímu a poslednímu vydání *Dity Saxové* a mezi nimi je vidět, že Lustig neměl touhu předělat samotný děj příběhu, ten se v rámci těchto dvou vydání ve své podstatě neliší, avšak doplňuje reflexivní pasáže, vzpomínkové pasáže, psychologické pasáže a zcela jistě nelze opomenout erotické motivy, kterým je v posledním vydání věnován vcelku velký prostor. V rámci těchto doplněných částí se Lustig zaměřuje na bohatší vykreslení postav, především potom na postavu Dity Saxové a na její duši, mysl, pocity, které se těmito pasážemi snaží přiblížit čtenáři, který tak možná o něco více pochopí závěr knihy, který mohl být v prvním vydání pro některé čtenáře nečekaný, možná až nepochopitelný.

6.1 Dita Saxlová jako reálná postava

Na začátek považuji za nezbytné zmínit, že literární postava Dity Saxové má základ v reálné postavě dávné přítelkyně Arnošta Lustiga, Dítě Saxlové. Jelikož propojení Dity Saxlové a Dity Saxové je nezanedbatelné, bude následujících několik řádků věnováno právě Dítě Saxlové jakožto reálné postavě. Věřím, že příběh Dity Saxlové může pomoci pochopit i literární Ditu a Lustigovu potřebu tuto ženu zanalyzovat a popsat do nejmenších detailů. Dita Saxlová byla velmi krásná a svým ženským způsobem jedinečná. Své krásy si byla vědomá, toužila po velké lásce, ale vůči mužům a jejich prvoplánovanému svádění byla velmi rezervovaná. Chtěla víc. Od lásky, od mužů, od své budoucnosti, od života.

Nedokázala se smířit s tím, co jí život po přežití 2. světové války se všemi prožitými hrůzami nabízel, proto spáchala sebevraždu. Vlastní život se pokusila ukončit dvakrát, podruhé úspěšně.

Smrt Dity Saxlové byla pro Arnošta Lustiga, který ji znal jako nádhernou ženu s všudypřítomným úsměvem na rtech, stavicí radost a veselost nade všechno, šokem. Uznává, že znát někoho osobně neznamena schopnost předpovídat činy daného člověka. „Ale znát někoho osobně neznamena znát jeho niterný život, ten je vždycky bohatší, než co se jeví zvenku.“⁴² Rozluštění otázky, proč se krásná mladá dívka s budoucností před sebou nedokázala vyrovnat s hrozivými zkušenostmi války, zatímco její přátelé ano, se stalo Lustigovým psacím pohonem. Život a osud Dity Saxlové mu nedal spát a měl potřebu ho vysvětlit. Sobě, generaci těch, kteří prožili to stejné, co nejen Dita Saxlová, ale také sám Lustig, ale i všem ostatním a všem budoucím generacím.

6.2 Dita Saxová jako literární postava

Tato část bude mimo jiné vycházet z kapitoly 2.4, kde byla literární kategorie postavy teoreticky definována.

Dita Saxová je v novele jednoznačně hlavní postavou, což naznačuje i fakt, že Lustig knihu po této postavě pojmenoval. Indikuje tak, že bude mít Dita Saxová v příběhu hlavní roli a bude to právě ona a její osud, na čem autor text postavil. V románu jsou neopomenutelné i další postavy, které bude jistě potřeba zmínit v rámci interpretace, některé z nich by bylo možné spolu s Ditou Saxovou považovat za postavy hlavní, především na základě jejich vztahu k Dítě a na jejich roli v jejím životním příběhu. Dále je před námi zařazení Dity Saxové mezi postavy buď kladné, nebo záporné, případně mezi postavy neutrální. Zde bych ale ráda podotkla, že hodnocení postavy na stupnici kladná – záporná je velmi subjektivní záležitostí a velmi záleží na povaze a osobě čtenáře, který dílo, potažmo literární postavy, hodnotí. Vzhledem k naléhavosti, s jakou Lustig Ditu Saxovou vykresluje, se zdá téměř nemožné ji vnímat jako postavu neutrální. Zároveň, jak bylo také zmíněno v kapitole 2.4, může v hodnocení postav a jejich rozlišení na kladné či záporné hrát roli

⁴² CHATEAU, Ladislav: Arnošt Lustig: *O Dítě Saxlové*. Tvar: Literární obtýdeník. Praha: Klub přátel Tvaru, 2008, XIX. (4). ISSN 0862-657 X, str. 14.

soucit čtenáře. V případě Dity Saxové jistě soucit roli hraje, jelikož si Dita prožila hrůzy holocaustu, které si, jak je v této práci zmíněno několikrát, (naštěstí) dnešní čtenář často nedokáže ani představit, případně to, že její příběh četli ti, kteří si prošli stejným utrpením, a s Ditou zajisté soucítili. Tento soucit tak přispěje k tomu, že Ditu Saxovou jako čtenáři vnímáme jako postavu kladnou, ačkoliv některé aspekty jejího chování nám mohou připadat marnivé, místy až nevděčné, odměřené či arogantní. Nutno podotknout, že Arnošt Lustig si jistě uvědomoval hloubku a komplikovanost Dity Saxové, ale zároveň není pochyb, že jeho intence byla sepsat příběh kladné postavy a přednést světu důvody, proč je postavou kladnou i přes některé atributy na první pohled možná patřící na hodnotící škále do části postavy záporné. Je však ale nutné a nezbytné brát v potaz Dityny životní zkušenosti a situaci, ve které se ocitla. Obecně by se dalo říci, a sám Arnošt Lustig to několikrát zdůrazňuje, že lidem, kteří přežili holocaust a koncentrační tábory, kde byli dehumanizováni a často jim byla odepřena jakákoliv lidská důstojnost, čehož součástí je především u žen jejich vzhled, následně v poválečném životě velmi záleželo na právě jejich vzhledu a také oceňovali vše krásné. Zdůraznění této vlastnosti se nám, žijícím v nadbytku, může jevit jako marnivost a její extrémní projevy, které se v Lustigově novele objevují, můžeme hodnotit jako záporné. Pro přeživší koncentračních táborů šlo ale o ujišťování se o vlastní hodnotě a ceně.

Dalším atributem literárních postav je jejich fiktivnost, či postavení na reálném základě. Tato problematika byla vysvětlena již v podkapitole o Dítě Saxlové (6.1), zde tedy jen uvedme, že literární postavě Dity Saxové byla předlohou reálná postava ženy, kterou autor osobně znal a jejíž charakter a osud byly při psaní novely autorovi velkou inspirací a byly vlastně i důvodem, proč Lustig tuto novelu napsal. Sám autor však uvádí⁴³, že si velkou část příběhu, který nakonec vznikl, vymyslel a veškeré vnitřní duševní pocity a psychické pohnutky, které Dítě Saxové v knize přičkl, jsou jen jeho vlastním vnitřním světem a autorskou fabulací, která však vyšla z prvotní potřeby a touhy pochopit reálnou postavu Dity Saxlové. Vzhledem k povaze novely, jejíž realita je založená na historických událostech, jsou i všechny postavy v knize přirozené a neprojevují se u nich žádné prvky nadpřirozenosti či fantastičnosti.

⁴³ CHATEAU, Ladislav: Arnošt Lustig: *O Dítě Saxlové*. Tvar: Literární obtýdeník. Praha: Klub přátel Tvaru, 2008, XIX. (4). ISSN 0862-657 X, str. 14.

Nyní bych se ráda věnovala způsobu, jakým Lustig postavu Dity Saxové charakterizoval a jakým způsobem její charakter utvářel. V knize jistě nalezneme doklady a příklady jak charakteristiky přímé, tak charakteristiky nepřímé. Lustig sám tvrdil, že: „Absolutně nejlepší způsob psaní je představení charakteru v akci. Neříkat ‚ten je blbej, ten je chytrej, ten je mazanej‘, nýbrž popsat akci, z níž vlastnosti postavy vyplynou.“⁴⁴ A takto také přistupoval k charakteristice Dity Saxové. Přímou charakteristiku Lustig používá například při popisu Ditina vzhledu, kdy je na mnoha místech v textu Dita popisována jako krásná, ale při popisu Ditina charakteru se opírá převážně o její vzpomínky, kdy líčí zážitky z koncentračního tábora, o její nitro a vnitřní monology, o situace, ve kterých se Dita ocitá a na které určitým způsobem reaguje. Jako vyústění Ditiny charakteristiky lze brát i samotný konec románu, kdy Dita spáchá sebevraždu. Však i tím samotným, tedy neochotou a neschopností podílet se na životě, který je dle jejího názoru beze smyslu, a nalezením vlastního způsobu řešení (a povahou tohoto řešení), Lustig charakter Dity Saxové definuje.

Další způsob definice literárních postav, která byla nastíněna v podkapitole 2.4, je rozdělení postav na plošné a plastické. Dita Saxová, ale nejen ona, stejným způsobem bychom mohli definovat i další postavy v románu, je jistě postava vyznačující se velkou mírou plasticity. Její psychologizaci věnoval Arnošt Lustig velmi mnoho stran v knize, především v rozšířeném, posledním, vydání je znát, že mu na hloubce postavy Dity Saxové velmi záleželo. Její popis, jak bude ukázáno v kapitole interpretující poslední vydání, Lustig předkládal z mnoha různých úhlů pohledu, skrze různé postavy, vypravěče, i Ditu samotnou. Plošné postavy se, jak bylo zmíněno dříve (2.4) vyznačují určitou mírou stereotypizace a čtenáře jejich jednání nepřekvapí, jelikož ho očekává. Taková ale Dita Saxová není. Věřím, že finální rozhodnutí Dity Saxové ukončit její mladý život překvapilo nejednoho čtenáře, ačkoliv se Lustig nevyhýbal popisům Ditiných pocitů zmaru, absence marně hledaného smyslu života a neschopnosti vyrovnat se s minulostí. Za stereotypní lze v určité rovině považovat Ditinu (ale nejen její) minulost a snahu se jí postavit a začít žít nový život v radostné poválečné době. Je ale otázka, do jaké míry lze situaci, ve které se všichni lidé po 2. světové válce ocitli, popsat jako stereotypizovatelnou. Vzhledem k tomu, že čin

⁴⁴ EMINGEROVÁ, Dana a Arnošt LUSTIG. *Živel Lustig: jak se píše kniha, aneb, Hod' sebou ty bejku, už nemám moc času*. Praha: Mladá fronta, 2011. ISBN 978-80-204-2469-3, str. 73.

(sebevražda) Dity Saxlové, reálné předlohy Dity Saxové, překvapil mnohé, není divu, že ani jeho literární zpracování není zcela čitelné a že je psychologie Dity Saxové velmi komplikovaná.

Jako poslední využijeme k popisu postavy Dity Saxové odlišení dvou přístupů Bohumila Fořta,⁴⁵ které rozlišují literární postavy vzhledem k jejich vztahu k literárnímu textu, v němž se objevují: přístupu strukturalistického a přístupu mimetického. Strukturalistický přístup předpokládá, že postava je konstrukt textu, ve kterém existuje, zatímco mimetický přístup vidí v postavě odraz reálných postav a reálného světa. Z podstaty celého Lustigova díla vyplývá, že k jeho postavám je třeba přistupovat mimeticky. Nejsou totiž odtržené od reálného světa, právě naopak, jsou do něho přímo zasazené a jsou přímo ovlivněné reálnými historickými událostmi, které jim dodávají na uvěřitelnosti a pro čtenáře tím mohou působit „zajímavěji“ (pokud lze zkušenost s holocaustem takto popsat). Postavy Arnošta Lustiga zcela jistě v mysli čtenářů zůstanou, stejně jako jejich znalosti historie a vědomosti o holocaustu. Nemusí být neobvyklé pokládat si během či po přečtení Dity Saxové otázku: „Zachoval/a bych se jako Dita Saxová, nebo bych se s minulostí dokázal/a vyrovnat?“ Případně se nabízí otázka: „Divím se Dítě?“ I tyto myšlenky podporují mimetický přístup, který Fořt dává do souvislosti se schopností projekce sebe sama či jiných lidí do čteného příběhu a jeho literární postavy (viz konec podkapitoly 2.4).

Dita Saxová je postavou, s jejíž charakteristikou si dal Arnošt Lustig velkou práci, jelikož mu na ní velmi záleželo. Je to postava, ve které se zrcadlí Lustigova láska k ženám, jejich krása, obdiv k jejich vnímání světa, k jejich duši a respekt k nim jako k osobám, které si vytrpěly stejné hrůzy jako on. Když se Markéta Mališová Arnošta Lustiga zeptala, co ho na ženách přitahuje, odpověděl: „Tajemství, krása ženy. Vlastnosti ženy. Kouzlo ženy. Půvab a svůdnost ženy. Ženskost ženy. Esence ženy. Nenahraditelnost ženy. Žena.“⁴⁶ V Dítě Saxové se toto vše snoubí. Lustiga bavilo Ditu kousek po kousku objevovat a v dalších a dalších rozšířených vydáních předkládat nové aspekty její osobnosti. Byla to pro něj svým způsobem nutnost, vykreslit ji tak, jak vykreslena být měla, aby ji čtenáři pochopili v celé

⁴⁵ FOŘT, Bohumil. *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008. Theoretica & historica. ISBN 978-80-85778-61-8, str. 57.

⁴⁶ LUSTIG, Arnošt. *O ženách*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2008. ISBN 978-80-86911-17-5, str. 35.

její komplexnosti. „Kromě toho musí postavy knížky v hlavě autora ožít, jako by byly skutečné, z masa, krve a duše. A Dita ke mně neustále promlouvá, vytýká mi, co jsem v příběhu vynechal, jaké má záměry, sny a jak je na tom s erotikou. A tak knížku doplňuji od vydání k vydání; Dita svým neslyšným hlasem ke mně často volá, že je kompletní, což neznamená, že je dokonalá, ale že už je celá. Nechce už nic přidat.“⁴⁷

⁴⁷ CHATEAU, Ladislav: Arnošt Lustig: *O Dítě Saxlové*. Tvar: Literární obtýdeník. Praha: Klub přátel Tvaru, 2008, XIX. (4). ISSN 0862-657 X, str. 14.

7 Interpretace prvního vydání *Dity Saxové*

V této kapitole se bude bakalářská práce věnovat interpretaci prvního vydání románu *Dita Saxová*, které Arnošt Lustig napsal v roce 1962 a které vyšlo v nakladatelství Československý spisovatel. Kniha má 211 stran, není tedy ani příliš útlá, ani příliš objemná. Toto konkrétní vydání doprovodil několika svými ilustracemi Karel Vaca. Jak již bylo řečeno výše, Lustig poprvé *Ditu Saxovou* napsal v době komunismu (v době, kdy ještě on sám žil v Československu), a proto ani prvky a myšlenky komunismu v knize nechybí. Reprezentuje je postava Ericha Munka, která bude z tohoto důvodu samostatně interpretována. Interpretace se bude postupně věnovat literárněvědným pojmům vymezeným ve druhé kapitole této práce, tedy jazykovým prostředkům, tématu a motivům, smyslu a významu, a podrobněji budou interpretovány literární postavy, které považují v knize za nejdominantnější.

7.1 Jazykové prostředky

Novela *Dita Saxová* je jednoznačně napsána poutavým a čtivým jazykem. Text se čte snadno a jednoduše, věty a souvětí nejsou nijak komplikované. Lustig psal knihu pro čtenáře, očividně neměl potřebu psát příliš honosně, což by mohlo vést k neporozumění textu.

Graficky je text členěn velmi srozumitelně, některá slova, například přezdívky postav, někdy i delší pasáže (např. dopisy či novinové a časopisové články), především pak (v knize velmi četné) názvy písní či institucí, jsou psány kurzívou. Čtenář se může setkat s názvy písní v cizích jazycích, některá krátká prohlášení jsou cizím jazykem (angličtinou) psána celá. Lustig v knize pro názvy písní či krátkých slovních spojení používá především angličtinu, italštinu, němčinu, ruštinu.

Jazykovou zajímavostí románu, která jistě oko i mysl čtenáře zaujme, je časté opakování přezdívek některých postav, například Lev Goldblatt, zvaný bohužel i bohudík, Alfred Neugeborn, zvaný Fici, Britta Mannerheimová, zvaná bohorodička atd. Zároveň jsou v textu často zmiňovány a opakovány věty či slovní spojení, které postavy často říkají a které je nějakým způsobem charakterizují. Zmíňme například „bohužel i bohudík“ Lva Goldblatta, „svět je jen jeden“ Ericha Munka, či pro Ditu typické: „Život není to, co chceme, ale to, co máme.“

V rámci slovní zásoby Lustig pracuje se slovy, která jsou snadno srozumitelná, nepoužívá někdy těžko proniknutelný žargon či slang. Zastavit bychom se mohli u části, kdy Dita hovoří s Alfredem Neugebornem o oznámení ve Věštníku, týkajícího se hubení štěnic. V článku je zmíněn kyanovodík, v závorce následně cyklón B. Dita na to konto poznamená: „Jak tam dali pěkně do závorky, že kyanovodík je Cyklón B, abychom pěkně věděli, oč jde a jak je to spolehlivé.“⁴⁸ Zde je vidět, že si autor slova vybíral a v tomto konkrétním případě poukázal možnou poválečnou hru se slovy.

Co je také pro knihu vcelku typické, jsou delší vnitřní promluvy postav, kterými Lustig mimo jiné popisuje děj z pohledu daných postav a čtenáři zprostředkovává jejich vnitřní svět a myšlenky, využívá k tomu er-formu.

7.2 Téma a motivy

Aleš Haman zařazuje *Ditu Saxovou* do tematického okruhu Lustigových próz, který nazývá vykořenění.⁴⁹ Lustig se zde přesouvá od příběhů odehrávajících se přímo za zdmi koncentračních táborů k příběhům popisujícím realitu poté. Příběhy v koncentračních táborech byly z povahy věci neveselé, brutální, hroživé a psychicky zničující. V *Ditě Saxové* ale Lustig tematizuje až následné dění a ukazuje nepříjemnou skutečnost, že ani po skončení 2. světové války a ukončení hrůz koncentračních táborů nemusí být svět pro přeživší jen příjemným místem a život v něm jen skutečností překypující vděčností a radostí. Nebojí se dokonce dotknout se ani toho, že poválečný život nemusí nutně naplnit představy, ke kterým se lidé za zdmi koncentračních táborů upínali, a že dar přežití může být pro někoho trochu darem danajským. Tyto myšlenky Lustig přímo dává *Ditě Saxové*: „Zase, jako už několikrát, ji letmo napadlo, že kdyby se před dvěma roky nedržela tak křečovitě každé naděje, mohla tam zůstat jako tolik jiných a ušetřit si všechno.“⁵⁰ Téma vykořenění Lustig tematizuje způsobem, kdy jeho hrdinové nemusí nutně pociťovat radost ze světa, do kterého se po válce dostali, dívkám nemusí stačit povrchní veselost či materiální statky.

⁴⁸ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Československý spisovatel, 1962. Edice ilustrovaných novel, str. 41.

⁴⁹ HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Jinočany: H & H, 1995. Profily (H & H). ISBN 80-85787-82-2, str. 81.

⁵⁰ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Československý spisovatel, 1962. Edice ilustrovaných novel, str. 153.

Dita Saxová je zcela jistě příběhem o holocaustu, jež byl Lustigovým ústředním tématem (tato práce již upozorňovala na monotematicnost Lustigova díla obecně), ale zároveň je v prvním vydání znát vliv přítomnosti komunismu, v rámci kterého Lustig knihu psal, a stává se tak obhajobou těch, kteří se v rámci socialistické společnosti cítili vykořenění a marně hledali smysl života, ačkoliv byli z různých stran neustále ujišťováni o nevyhnutelně dobré budoucnosti. Haman zdůrazňuje, že: „A tak jednala Dita Saxová jako svobodný člověk, který má právo jak na sebeúctu, tak na skepsi či beznaděj.“⁵¹ Je tedy důležité toto první vydání vnímat v kontextu doby, ve které ho Lustig napsal, a vnímat jeho snahu poukázat nejen na hrozné dopady holocaustu na přeživší jedince, ale také na možnost, že jedinec nebude společností (tou komunistickou, poválečnou) a jejími sliby a nadějemi uchlácholen a třeba se i svobodně rozhodne, že svůj život takto žít nechce.

Dita Saxová je román, odehrávající se v poválečné době v Praze, v okamžiku, kdy mladí lidé, kteří válku přežili, hledají pomocí správců domů, ve kterých bydlí, profesorů, lékařů a také pomocí sebe navzájem své opětovné místo na světě. Učí se žít v poválečné realitě, učí se žít opět s radostí a s důvěrou v budoucnost, v lidstvo, v sebe. Některým z nich to jde lépe, někteří své místo na světě po zažitých hrůzách nemohou najít (tento rozdíl bude více rozebrán v části, interpretující postavy příběhu). Poválečnou realitu ale v knize neřeší pouze mladí lidé, ale také ti okolo nich. V knize jsou velmi časté motivy písni a muziky obecně, které se pojí s pocitem odreagování se, útěku z reality či vzpomínání, gramofon měl konkrétně pro Ditu Saxovou symboliku dostatku. Dalším motivem, který je v knize podstatný, je vzpomínání. Vzpomínky na válku a pobyt v koncentračních táborech, které postavy mají, jsou všudypřítomné a objevují se v nejrůznějších situacích, jejich spouštěčem jsou věci i zcela banální, případně mohou být u postav románu asociace z pohledu dnešního čtenáře až bizarního charakteru, například když Dita začne vzpomínat na události v koncentračním táboře během velmi intimních okamžiků s D. E. Huppertem.

Motiv, který je pro mě osobně v knize velmi významný, je motiv dívky v černém svetru, kterou Dita Saxová zpozoruje ve výletním hostinci, kam ji pozve D. E. Dívka se blaženě usmívá na číšníka, který jí cosi šeptá, a Dita si celý výjev spojí s pláčem malého

⁵¹ HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Jinočany: H & H, 1995. Profily (H & H). ISBN 80-85787-82-2, str. 82.

dítěte, který slyšela z okna pokoje dříve. V hlavě si vytvoří obraz toho, že dítě patří právě tomuto páru a že jsou spolu všichni nadmíru šťastní. Pro Ditu se tak dívka v černém svetru stane jakýmsi ideálem, kterého by chtěla dosáhnout, ideálem vyrovnanosti, blaženosti, štěstí a poklidné budoucnosti, mající smysl. „Její (dívky v černém svetru, pozn. V. B.) tvář – pokud bylo tady odtud do kouta vidět – vyzařovala klid, svět kolem existoval, ale plynul jako pohazení, a v očích měla něco mateřsky vlídného, znavené rty, přitom pevné tělo, připravené cokoliv zlého odrazit. Dita Saxová se bezděčně pokusila vzít na sebe její výraz.“⁵²

7.3 Smysl a význam

Smysl a význam prvního vydání románu *Dita Saxová* úzce souvisí s tím, co již bylo řečeno dříve, zde tedy bude především vše již zmíněné shrnuto. První vydání *Dity Saxové* psal Lustig s touhou odpovědět sám sobě na otázku, jak je možné, že krásná a na první pohled usměvavá dívka (reálná osoba Dity Saxlové) spáchala sebevraždu. Sám sebe se ptal, jak je možné, že tato dívka přežila hrůzy holocaustu a nepřežila poválečnou dobu, kdy byla společnost plná komunistických nadějí.

Zároveň se v knize objevuje to, co Aleš Haman nazývá polyperspektivností.⁵³ Další smysl díla totiž může spočívat právě ve snaze ukázat čtenářům, že perspektiva a pohled na věci se mohou u různých jedinců lišit, přičemž tyto odlišné přístupy Lustig vtiskával do různých postav příběhu. Příběhy postav byly odlišné, společnou však měli postavy zkušenost s válkou, nacismem, holocaustem a zároveň žili všichni ve stejné realitě, která utvářela jejich každodennost. Přesto byl přístup různých postav odlišný, stejně jako jejich poválečný příběh.

Komunistická ideologie, přítomná ve společnosti v době napsání *Dity Saxové*, jistě ve smyslu díla hrála velkou roli. Lustig nepsal budovatelskou prózu, jeho hrdinové nebyli politicky angažovaní, více než společnost ho zajímal individuální jedinec a jeho myšlenkové pochody. Pokud se na smysl a význam díla koukáme perspektivou doby vydání, může být kritikou oné společnosti. Ani komunistické ideje nedokázaly některým jedincům dodat dostatečnou naději a zajistit jim místo ve světě. A tak se nelze ubránit souhlasu s tvrzením

⁵² LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Československý spisovatel, 1962. Edice ilustrovaných novel, str. 100.

⁵³ HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Jinočany: H & H, 1995. Profily (H & H). ISBN 80-85787-82-2, str. 87.

Aleše Hamana, že: „Vlastní příčinou smrti této dívky nebyla její vykořeněnost, ale naopak stav světa, jenž jí neposkytl podmínky pro to, aby v něm našla místo.“⁵⁴

7.4 Literární postavy prvního vydání *Dity Saxové*

Arnošt Lustig v prvním vydání *Dity Saxové* pracuje s mnoha postavami, jejichž příběh vypráví. Jednoznačně je to Dita Saxová, mnohé se ale dozvídáme také o životě správce domu v Lublaňské, Lvu Goldblattovi a jeho ženě Isabelle, velmi zajímavou a důležitou postavou v románu je již zmiňovaný profesor Erich Munk, množství dívek, které spolu s Ditou obývají dům v Lublaňské a snaží se začít žít nový život po válce. Jmenovitě z nich zmiňme například Lindu Huppertovou (mimo jiné také nevlastní sestru D. E. Hupperta), Toničku Blauovou či Lízu Vágnerovou. V tomto vydání není pozornost věnována pouze či hlavně Ditě. Příběhy, povahy a postoje všech postav mají velkou váhu. Dále Lustig pracuje i s chlapeckými postavami, které se nějakým způsobem vztahují k Ditě Saxové. Můžeme zmínit například D. E. Hupperta, se kterým si Dita snaží představit svou budoucnost či Alfreda Neugeborna, který si naopak snaží představit svou budoucnost s Ditou. Fokus knihy tedy není kladen jen na Ditu a jak soudí Peštálová ve své rigorózní práci: „Při čtení prvního vydání knihy může čtenář dojít k závěru, že příběh vlastně hlavní hrdinku nemá.“⁵⁵

7.4.1 Erich Munk

Erich Munk je v knize, jak již bylo řečeno, představitelem komunistické ideologie. Snaží se ji představit mladým lidem jako naději pro jejich budoucnost a jako cestu, po které se po všech útrapách v minulosti vydat. Profesor Munk měl Ditu velmi rád a skutečně mu záleželo na tom, aby našla své štěstí a především klid. Je příznačné, že kniha končí dopisem Ericha Munka Ditě, který jí odeslal do Švýcarska a kterým jí dává najevo svou starost a zájem. Ani v tomto dopise však neopomene zdůraznit klady komunistické ideologie, když píše: „Nebude už chudých a bohatých. Bude jen spravedlnost,“ a „rudá je barva naděje.“⁵⁶ Erich Munk, často jmenovaný spolu s přívlastky „malý“ či „tlustý“ či oběma dohromady, je

⁵⁴ HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Jinočany: H & H, 1995. Profily (H & H). ISBN 80-85787-82-2, str. 87.

⁵⁵ PEŠTÁLOVÁ, Lenka. *Textové změny Lustigovy prózy*. Praha, 2011. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury. Vedoucí práce Peterka, Josef., str. 78.

⁵⁶ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Československý spisovatel, 1962. Edice ilustrovaných novel, str. 211.

popisován jako socialistický intelektuál, který Dítě zprostředkovává knihy, snaží se jí ukázat směr, kterým by mohla jít a pokouší se ji zachránit mimo jiné i tím, že mu velmi záleží na jejím vzdělání. Může být interpretován jako symbol socialistické společnosti, ale rozhodně není Lustigem popisován negativně, je naopak kladnou postavou, která opravdu vyvíjí značné úsilí k tomu, mladým lidem s minulostí naplněnou hrůzou nabídnout, a třeba i pomoci zprostředkovat, budoucnost, ačkoliv se mu to příliš nedaří (někdy rozhodně ne tak, jak by si představoval).

7.4.2 David Egon Huppert

D. E. je v knize mladý muž, který si získal Ditino srdce a její důvěru ve společnou budoucnost. To nikdo jiný z toho množství mužů, mladších i starších, kteří se Dítě dvořili, nedokázal. Dita byla ochotná odevzdat mu to, co si, s velkým štěstím oproti jiným, uchovala i přes potřebu nacistických důstojníků dostat z dívek a žen úplně vše. Ne snad proto, že by po tom sama tolik toužila, spíše si uvědomovala, že je to to, po čem touží on, a ona prostřednictvím milostného aktu možná získá to, co potřebovala ona sama – partnera, který jí pomůže se necítit na světě zcela marně a se kterým dokáže uvěřit v budoucnost. D. E. se snažil být dokonalým, chtěl si zajistit zárnou budoucnost, být úspěšným právníkem. I přesto, možná však právě proto, že prožil to stejné jako Dita, se stal povrchním a v životě si šel vcelku neústupně za svým. Na okolí chtěl působit dobrým dojmem, ačkoliv skutečně tak dokonalý nebyl. „Jen jeho nejbližší kolegové, s nimiž studoval práva, věděli, jak rád spal, a že mnohé hodiny, trávené pro svět nad knihami, jednoduše probil v peřinách.“⁵⁷ Nad jejich potenciálním vztahem nepřemýšlel tak hluboce jako Dita, ostatně nad ničím nedokázal přemýšlet tak do hloubky jako Dita. Ditina vážnost a potřeba vše analyzovat a nad vším přemýšlet mu byla vzdálená a vzhledem k tomu, že právě k němu se Dita upnula, jeho odměřenost a v jejích očích možná lehkovážnost jí ubližovala a ona tak ztrácela jedno z mála lan, které ji drželo nad propastí. Budoucnost Davida (oproti Dítě) netrápila, nebyla jeho skutečným problémem, což ostatně vnímala i Dita a jakožto někoho, kdo toužil po jakémkoliv vyhlídce do budoucna, ji to trápilo. „Ty jsi vlastně jediný na světě, D. E., který nemluví o budoucnosti. Bože, čemu má vlastně člověk být vděčný. Je ti to opravdu všechno tak

⁵⁷ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Československý spisovatel, 1962. Edice ilustrovaných novel, str. 89.

volné?“⁵⁸ Když se na konci knihy Dita z dopisu dozvídá, že se D. E. v Paříži oženil a, pravděpodobně jako útěchu, jí poslal peníze, je velmi pravděpodobné, že ji to absolutně zlomilo a její představa sebe sama jako dívky v černém svetru se v okamžiku rozplynula. Možná, že i to přispělo k Ditinu rozhodnutí ukončit vlastní život.

7.4.3 Linda Huppertová

Linda Hupperová byla dívka, která Ditu Saxovou neměla ráda. Záviděla jí a měla pocit, že Dita žije život, který si nezaslouží, že má vše v životě jednoduché. Postava Lindy může být pro čtenáře zajímavá, protože přináší jiný úhel pohledu na postavu, která je jinak popisována jako kladná. Ditu vidíme optikou Lindy jako sobeckou a arogantní dceru štěstěny, jakkoliv zvláště to vzhledem k Ditiným zkušenostem může znít. Chtěla Dítě uškodit, aby neměla v životě štěstí, které dle vlastního soudu neměla ani Linda. Dle charakteristiky, skrze kterou Lustig Lindu popsal, nebyla z těch nejkrásnějších dívek v Lublaňské, a tak jistě Dítě záviděla její vzhled a to, jak moc po ní všichni chlapi touží. A zatímco ona se marně snažila získat jejich pozornost, Dita byla v jejích očích tak namyšlená, že je odmítala. Chtěla to, co měla Dita, nic jí nepřála. „Nevěděla jen, jestli to je toliko odraz závidisti a zda by se jí líbil (Alfred Neugeborn, pozn. V. B.), i kdyby neusiloval o Ditu Saxovou, anebo zda tím jen toužila po vlastním sebeuplatnění.“⁵⁹ Postava Lindy Huppertové může být pro čtenáře připomínkou, že závidět někomu snadný a dobrý život je beze smyslu, jelikož člověk, který vypadá jako největší šťastlivec (v tomto případě Dita), může být uvnitř zcela ztracený, zoufalý, v životě nenalézá žádný smysl a nakonec se třeba i rozhodne život ukončit. Kdo byl tedy nakonec větší dítě štěstěny? Neobvykle krásná a usměvavá Dita, která se rozhodla ukončit svůj mladý život, nebo obyčejná a povrchně nespokojená Linda, která se s životem „poté“ dokázala nějakým způsobem smířit?

7.4.4 Dita Saxová

Charakteristice Dity Saxové již byla věnována pozornost v části 6.2. Zde bude věnován prostor tomu, jak je Dita Saxová zobrazena v prvním vydání knihy. Dita Saxová je blondřatá a modrooká židovka, která je jistě krásná, což vyplývá ze zájmu mužů a chlapců

⁵⁸ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Československý spisovatel, 1962. Edice ilustrovaných novel, str. 92.

⁵⁹ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Československý spisovatel, 1962. Edice ilustrovaných novel, str. 120.

z Krakovské 24, ze závidí některých dívek, například Lindy Huppertové, ale i z promluv jiných dívek, například Tonička Blauová Dítě jednou řekne: „To je tím, že jsi tak pěkná a tak vysoká; máš všechno, co má dospělá holka mít, všechno se ti daří a každý tě má rád.“⁶⁰

Dita Saxová je v poválečném světě ztracená, ale svou vykořeněnost a ztracenost se naučila skrývat za úsměv, který je jejím častým atributem. „...a začala se smát jako vždycky, když nevěděla kudy kam. Zvykla si, že někdy považují lidé smích za výraz jistoty.“⁶¹ Dita Saxová tedy, stejně jako její reálný obraz, Dita Saxlová, může mást své okolí svým okouzlejícím a sebejistým úsměvem, kterým maskuje absenci pevné půdy pod nohama před ostatními a někdy možná i sama před sebou. Zajímavá je také skutečnost, na kterou v knize upozorní Alfred Neugeborn, a sice fakt, že Dítě Saxové nebyla vymyšlena žádná přezdívka. „Bylo mu náhle divné, že jako jediná neměla žádnou přezdívku; jako by už samo jméno Dita Saxová znamenalo konečný pojem.“⁶² Postava Dity Saxové je v prvním vydání často definována a popisována skrze vnitřní monology či přímo promluvy ostatních postav, které o ní nějakým způsobem přemýšlí a určitým způsobem se k ní vztahují.

V Dítě Saxové se i v prvním vydání knihy zrcadlí Lustigova touha po kráse, která ostatně mohla z povahy věci definovat psychiku lidí, snažící se zapomenout na okamžiky degradace vlastního lidství a dehumanizace, která pro ně byla každodenní realitou dní v koncentračních táborech. I Dita měla ráda věci krásné, estetické, potěšující. Odrazuje se to například na tom, co udělala se zlatými fóliemi, které dostala v rámci dědictví. Dita si za tyto zlaté fólie šla koupit do klenotnictví náramek, ačkoliv, jak v duchu poznamenal prodejce v klenotnictví: „... a pak, že by spíše potřebovala nový jarní kabát než šperk.“⁶³

Dita se v rámci celé knihy snaží najít smysl života a cestu, po které by se mohla a měla vydat. Neúspěšně se pokouší naplnit představy profesora Munka, který jí půjčuje knihy a stará se o její vzdělání. Ji ale nic nebaví, v ničem nenalézá smysl. Okolo sebe vidí mladé lidi,

⁶⁰ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Československý spisovatel, 1962. Edice ilustrovaných novel, str. 67.

⁶¹ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Československý spisovatel, 1962. Edice ilustrovaných novel, str. 28.

⁶² LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Československý spisovatel, 1962. Edice ilustrovaných novel, str. 57.

⁶³ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Československý spisovatel, 1962. Edice ilustrovaných novel, str. 74.

kteří si také stoprocentně neví se životem po válce rady a ona až pochybuje, zda tento život je to, pro co se snažila přežít.

7.5 Shrnutí

Pro Arnošta Lustiga bylo toto vydání *Dity Saxové* prvním krokem k sepsání příběhu Dity Saxlové. Snažil se vytvořit příběh, kterým by on sám našel odpověď na to, proč se jeho usměvavá přítelkyně zabila, když zažili za války to stejné a Arnošt Lustig byl za dar života a přežití neskonale vděčný. „Odpověď na to jsem mohl nacházet jen v tom, že jsem se v představě snažil projít, čím pravděpodobně prošla.“⁶⁴ V tomto vydání se však čtenář dozvídá obecný příběh domu v Lublaňské, čte různé osudy různých postav, z nichž Dita Saxová po celou dobu knihy zas tak příliš nevyčnívá. Vzhledem k tomu, že retrospektivních pasáží a vzpomínek ze strany Dity není v tomto vydání příliš (vzhledem k vydání posledního), může mít čtenář po celou dobu čtení novely pocit, že Ditin příběh je jen příběh o trochu komplikovanějším vyrovnáváním se s minulostí než je tomu u ostatních postav. Ona ale na konci spáchá sebevraždu. Skoro se to může zdát jako nehoda. Ale nebyla a Lustig to věděl. A tak příběh Dity začal doplňoval o každodenní starosti mladé dívky, o retrospektivu, kde se čtenář dozví o Dítě více. Ponořil se do větší hloubky Dityny duše, aby její příběh plně vyzněl a nic mu nechybělo.

⁶⁴ LUSTIG, Arnošt. *O ženách*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2008. ISBN 978-80-86911-17-5, str. 121.

8 Interpretace posledního vydání *Dity Saxové* a jeho komparace s prvním vydáním

Tato poslední část bakalářské práce se bude věnovat interpretaci posledního vydání *Dity Saxové*, které vyšlo v Nakladatelství Franze Kafky v roce 2010. V ediční poznámce píše Markéta Mališová, že Lustig v rámci tohoto vydání doplnil vydání z roku 1997. Již samotný rozsah románu může oproti vydání prvnímu překvapit – má 404 stran, Lustig tedy přidal téměř 200 stran textu. Úkolem této kapitoly bude analyzovat změny, které Lustig v románu provedl. Hlavní pozornost bude směřována k charakteristikám postav, hlavně potom na postavu Dity Saxové a na to, zda se tato postava skrze Lustigovy úpravy změnila a jaká bude výsledná interpretace postavy Dity v tomto posledním vydání.

8.1 Textové změny v posledním vydání a rozšíření textu

Na začátek je třeba zmínit, že ačkoliv je poslední vydání románu bez pár stránek oproti prvnímu vydání téměř jednou tak dlouhé, dějově se vlastně nijak nerozšířilo. V posledním vydání lze zaznamenat stejný děj jako ve vydání prvnímu a vzhledem k počtu stran se tak rozsah dějové linky ve vydání z roku 2010 může zdát minimální. Lustig vnější děj často zpomaluje dějem vnitřním, především tím, co se odehrává uvnitř Dity. Čtenář se dozvídá mnoho věcí o Ditině minulosti, může nahlédnout do její mysli a duše, která v prvním vydání zůstala uzavřenější.

Některé části knihy autor rozšířil skutečně značně, jako příklad uveďme epizodu, kdy vzal D. E. Ditu do výletního hotelu, kde spolu strávili noc. Zatímco v prvním vydání je tato epizoda popsána na 13 stranách, ve vydání z roku 2010 je jí věnováno 56 stran. V prvním vydání se Lustig soustředil především na děj, popsal, co se v hotelu událo, čtenář se dozvěděl, že Dita s D. E. přišla o panenství, a zároveň mohl z některých úseků získat dojem, že Dita na D. E. a na celém večeru záleží více, než je tomu u D. E.. V posledním vydání však Lustig přidává mnohé retrospektivní okamžiky, které Dita při intimních chvílích s D. E. vnitřně, a často i nahlas, prožívá, a čtenář tak jistě získá dojem nový – může vnímat naléhavost, s jakou minulost a prožitky z koncentračního tábora Ditu pronásledují a neopouští ji ani ve chvílích, kdy by měla být šťastná a užívat si chvíle intimity a náklonnosti. Lustig tak ukazuje na skutečné zoufalství v Ditině duši, které v prvním vydání často zůstalo

nevyřčeno. Dítě se spojovaly přítomné a minulé okamžiky v asociace, které mohou dnešnímu člověku nepoznamenanému koncentračním táborem připadat až bizarní. „Objal ji a proběhlo jí hlavou, jak se na ženském baráku v Auschwitz-Birkenau objímaly, aby se zahřály. Mohly si odevzdat svoje živočišné teplo, jiné neměly. Přitiskla se k němu.“⁶⁵ Čtenář se zároveň dozvídá více o postoji k minulosti D. E., ze kterého dokáže odvodit, že s neustálým Ditiným analyzováním prožitého nesouhlasí a možná ho trochu unavuje. Lustig tak čtenáři napovídá, že Dita s tímto mladým mužem štěstí najít nemůže, jelikož se jejich přístupy ke společné minulosti liší až příliš. D. E. říká: „Myslím, že za sebe už jsem s tím hotov. Hodil jsem to za hlavu. Víím, že to bylo. Byla by chyba se obelhávat nebo se nutit zapomenout. Ale je to pro mě včera. Svět jde svou cestou. Taky jsem si je chtěl všechny pamatovat. Podle tváře, očí, vlasů nebo hlasu. Mateřského znamínka. Vryl jsem si do paměti ty nejsurovější. A víš co? Už mě nezajímají. Potkat je, nevšimnul bych si jich. Kašlu na ně. Jsme už taky dál. Možná ještě dál, než si myslíš. Co se světem, který se dívá víc dozadu než dopředu? Nebo který je vzhůru nohama.“⁶⁶ Zde tedy Lustig staví přístup D. E. do kontrastu k prožívání Dity a přispívá tak k dokreslení obrázku toho, proč se po této noci D. E. k Dítě nechová tak, jak by od něj ona očekávala.

Rozšířená je také závěrečná část příběhu, kdy už je Dita ve Švýcarsku. V prvním vydání je této části věnováno 25 stran textu, v posledním vydání je popsána na 80 stranách. Lustig tak rozpracovává Ditinu vidinu lepší budoucnosti, za kterou do Grindewaldu odjíždí. Zároveň detailněji popisuje fakt, že ani tam, v prostředí malebných švýcarských hor, Dita nedokáže nalézt klid v duši a jistotu budoucnosti, která by stála za to žít. Dita sama v dopise pro Ericha Munka říká, že během pobytu v cizině si začala možná až idealizovat svou domovinu, jelikož: „Je tady spousta lidí, kteří se mnou nemají nic společného, a skoro ještě víc těch, s kterými nechci mít sama co dělat.“⁶⁷ Lustig tak čtenáři vysvětluje mnohem více

⁶⁵ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 134.

⁶⁶ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 146.

⁶⁷ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 325.

než v prvním vydání, jaký pocit samoty, prázdnoty a neschopnosti začlenit se do švýcarské společnosti Ditu v cizí zemi doprovázel. Čtenář tak může lépe pochopit Ditino zoufalství a pocit odcizení vůči celému světu, jelikož se nedokázala cítit dobře, klidně a vyrovnaně doma, tedy v Praze, a spokojenost nedokázala najít ani za hranicemi, na což možná trochu spoléhala. V posledním vydání tak možná tragické vyústění celého Ditina příběhu nepřekvapí tolik jako ve vydání prvním. To jistě souvisí s Lustigovou neustálou snahou příběh Dity dovysvětlit, i sám sobě přednést dostatečné množství důvodů pro sebevraždu mladé a krásné dívky.

Textové změny v posledním vydání lze charakterizovat jako autorovu snahu o dokreslení okolností, ve kterých Dita žila po válce i během ní. Lustig do textu přidává realistické popisy koncentračních táborů a života v nich, velké množství retrospektivních pasáží, kdy se postavy vrací do své minulosti, kterou by nejraději zapomněli, akcentuje pocit odcizení a vykořenění a nevyhýbá se ani nepochopení lidí, kteří jsou zkušeností z koncentračního tábora nedotčení, a které krystalizuje ve Švýcarsku: „Na švýcarské straně se švýcarský lékař v karanténě rozčiloval, jak jsou židovské děti neukázněné. Bránily se injekcím, nechtěly se sprchovat, než je pustili do Basileje. Doktor křičel: „Jestli nepřestanou vyvádět, vraťte se s nimi do Prahy a my si vezmeme německé děti.“ Mezitím se jedno dítě ptalo německého chlapečka: „*War dein Vater bei der Gestapo?*“ („Byl tvůj tatínek v gestapu?“ překlad V. B.) „*Jawohl.*“ („Ano.“ překlad V. B.). A už mělo pár facek.“⁶⁸ Tato část úprav přispívá k tomu, že čtenář vnímá celý román vážněji, příběh vyznívá tragičtěji a postava Dity Saxové je vážnější, dospělejší, zoufalejší, ztracenější, méně ukotvená a její vize do budoucnosti se vzhledem k neutuchajícím návratům její duše do minulosti zdají být beznadějnější než v prvním vydání. Zároveň ale autor přidává do textu prvky, které příběh odlehčují a jsou vlastní autorově veselé osobnosti. To se týká především anekdot, které v textu pronáší různé postavy, včetně Dity. Lustig sám anekdoty miloval a svým humorem, který se často dotýkal i židovství, koncentračních táborů a nacistů, byl pověstný.

Lustig také rozpracoval postavu Ditina kamaráda Andy Leboviče (v prvním vydání se jmenoval Andy Lorber). Zatímco Andy stál v prvním vydání oproti ostatním chlapcům

⁶⁸ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 327.

v pozadí, v posledním vydání dává Lustig jeho přístupu k životu prostor. Jeho životní optimismus a nadhled je kontrastujícím prvkem k Ditině pocitu zoufalství a k její neschopnosti stát se součástí poválečného světa s vděčností za to, že přežila. Vzhledem k tomu, že osobně vnímám postavu Andy Leboviče jako jisté alter ego Arnošta Lustiga, ráda bych se jí nyní věnovala trochu detailněji.

8.2 Andy Lebovič jako alter ego Arnošta Lustiga

Andyho vnímám v posledním vydání jako velmi výraznou postavu, ale samozřejmě se prostorem, který dostává, nemůže vyrovnat Dítě Saxové. I přesto mě ale postava zaujala a můj původní záměr pro téma bakalářské práce byl kontrast přístupu k životu po válce Dity Saxové a Andy Leboviče z pohledu logoterapie Viktora E. Frankla. Věřím tak, že stejně jako mě, zaujala postava Andyho i jiné čtenáře *Dity Saxové*. Zajímavější je navíc i podobností charakteru s Arnoštem Lustigem a může se tak nabízet otázka, zda Lustig hlasem Leboviče nechtěl předat vlastní názor na minulost, vlastní způsob vyrovnávání se se vzpomínkami na koncentrační tábory a možná i v tomto kontrastu vykreslit vlastní šok ze sebevraždy Dity Saxlové.

Andy Lebovič v knize několikrát prožívá to stejné, co vyprávěl Lustig ve svých vzpomínkách o vlastním životě či vlastním prožívání. „Kdyby Andy Lebovič mohl, prožil by zbytek života ve vaně nebo sprše.“⁶⁹ Lustig sám vzpomínal, jak po válce trávil ve vaně spoustu času, a když pro sebe a svou maminku se sestrou hledal po válce byt, bylo pro něj nesmírně důležité, aby měl vanu, která pro něj znamenala návrat k lidské důstojnosti, hygienu, kterou v koncentračním táboře tak postrádal, a určitý luxus, který si chtěl po prožitých strastech dopřávat. Také milostná zkušenost z Terezína, o které vypráví Lustig, se v knize u Andyho objevuje: „V Terezíně, když mu bylo bez dvou měsíců šestnáct, zasvětila Andyho do tajemství i tělesné lásky dvacetiletá prostitutka, židovská míšenka z německého cirkusu, kde prý střídavě účinkovala jako krasojezdkyně a vypomáhala v pokladně.“⁷⁰ Také

⁶⁹ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 84.

⁷⁰ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 73.

posuzování lidí podle toho, zda by s nimi chtěl nebo nechtěl být v koncentračním táboře, vtiskl do postavy Andyho Lustig sám ze sebe.

O postavě Andy Leboviče se mnohé dozvídáme v epizodě, kdy Dita Saxová čeká na vyrytí svého oblíbeného úsloví na náramek, který si koupila za zlaté fólie. Tato epizoda a velmi rozsáhlý vnitřní monolog v prvním vydání také zcela chybí. V rámci přemýšlení o něm Dita zprostředkovává čtenáři velké množství informací o chlapci, který vidí svět zcela jinak než ona. „Pro Andyho, na rozdíl od Dity, nebyl život oříšek, který nejde rozlousknout.“⁷¹ Čtenář se mimo jiné dozvídá, jak Andy v koncentračním táboře unikl smrti opravdu jen o vlásek, když se dostal až do sprch, ze kterých jakoby zázrakem opět vyšel ven – dveřmi. Možná i tato zkušenost Andyho donutila vážít si života. Dita porovnává Andyho přístup k životu s tím svým a skrze to může čtenář pochopit dvě osoby současně, protože jsou v přístupu k minulosti natolik kontrastní, že vzájemně napomáhají popisu toho druhého. Andy je šťastný a veselý člověk, tolik vděčný, že přežil. Šanci na život, kterou po skončení války dostal, nechtěl za žádnou cenu promarnit, a tak se rozhodl vidět smysl života v něm samém. V každém ránu, v každé maličkosti. „A zmeškat, promarnit nebo plýtvat – jídlem, touhou, chutí nebo mocí či chtěním, které je všechny trápí od pasu dolů i od pasu vzhůru – znamenalo pro Andyho Leboviče zmarnit energii, hřešit – opravdu hřešit -, asi nesklidit zasazené a vzrostlé obilí, nevracet to všechno, z čeho byl uhněten svět, do věčného, vzrušujícího okruhu života, jeho i všeobecné existence.“⁷²

Andyho Leboviče vnímám jako obhajobu vděčnosti za život, jako jednu z možností, jak se vyrovnat s minulostí a najít smysl života v něm samém, v radosti a veselí. Lustig skrze Leboviče nabídnul tuto optiku také Dítě, která o ní mnohdy přemýšlela, avšak temnoty, pochyb, strachu a zoufalství v ní bylo víc, než dokázal spravit Andyho (Lustigův?) optimismus. Vzhledem k tomu, jakým způsobem pracuje Lustig s popisem Andyho vnímání erotiky (kdy Lebovič ženy a ženské tělo miluje, což je mimochodem další pojící prvek mezi Lebovičem a Lustigem), lze předpokládat, že právě i v tělesnosti, prchlivé lásce, erotice a ženské kráse našel Lebovič (a Lustig taktéž) jeden ze smyslů svého nově získaného života.

⁷¹ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 81.

⁷² LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 296.

Dita byla ale opak, Dita nechtěla jen nezávazný sex na jednu noc, který si ostatně i vyzkoušela s D. E., chtěla hloubku, porozumění a ukotvení, kterého se jí nedostávalo. Zde je možné vnímat i rozdíl v genderové perspektivě, kdy se životní potřeby žen a mužů mohou velmi lišit. Pro dívky přeživší holocaust mohlo být hledání smyslu daleko složitější než pro chlapce, a i to Lustig komparací Andyho a Ditina přístupu ukázal.

8.3 Dita Saxová z posledního vydání

Dita Saxová je komplikovanou postavou, která má mnoho rovin. Její příběh lze vnímat jak v rovině individuální, kdy čtenář prožívá skutečně jen příběh Dity samotné, tak v rovině všeobecné jako příběh vykořenění těch, kteří přežili holocaust a nedokázali najít své místo v novém světě. Charakteristika Dity Saxové je v posledním vydání románu rozvedená do mnohem větších detailů, na kterých lze vidět, jak moc Lustigovi záleželo na tom, aby o Dítě řekl všechno, co cítil, že má být řečeno, a aby žádná maličkost nezůstala nevyřčená. A tak můžeme číst poslední vydání románu *Dita Saxová*, které je na postavu Dity zaměřeno daleko více než vydání první. Poslední vydání jednoznačně hlavní postavu má a je jí právě Dita. Lustig Ditu čtenářům předkládá detailně z obou rovin, ze kterých lze postavu pozorovat – z roviny vnější, kdy si čtenář může udělat velmi přesnou představu o tom, jak Dita Saxová vypadá, a z roviny vnitřní, kdy je čtenáři dovoleno poznat Ditino nitro, její duši a charakter zcela a kompletně.

8.3.1 Ditin vzhled

Popis Ditina vzhledu se v posledním vydání v obecném pohledu žádným způsobem neliší od toho, jak byla Dita popisována ve vydání prvním. Lustigovi očividně velmi záleželo na tom, aby byla Dita čtenářem vnímaná jako krásná, což ještě umocní tragédii jejího osudu, jelikož právě krása Dity Saxlové, předlohy pro Ditu Saxovou, umocnila překvapení a šok z jejího rozhodnutí vzít si život. Ditin vzhled a potažmo její krása je v knize neustále připomínána, a to z několika různých perspektiv. O vzhledu Dity hovoří vypravěč, který je v románu nadosobní (jak by ho pojmenoval Peterka), případně podle Genneta heterodiegetický, neúčastní se tedy příběhu uvnitř, ale existuje nad ním a čtenáře informuje o všech časových rovinách, tedy o minulosti, přítomnosti i budoucnosti. Kromě vypravěče se k Ditinu vzhledu vyjadřuje množství postav, přičemž na rovině krása – ošklivost ji hodnotí

všichni stejně, ale mění se jejich postoj k hodnocenému. Nakonec hodnotí své vzezření i samotná Dita.

Ditin vzhled z pohledu vypravěče

Vypravěč čtenáři často přináší informace o tom, jak Dita v dané chvíli příběhu vypadá, nezřídka popisuje přímo, co měla na sobě, například: „Na večírku se objevila Dita Saxová v šatech ze světlemodrého taftu s bílými doplňky. Poslední dobou se strojila sionisticky bíle a modře, s výjimkou kabelky z černých ještěrek, kterou si koupila za poslední kapesné. Lehkomyslnost je můj kapitál. Byly to hezké šaty.“⁷³ V různých částech příběhu tak vypravěč čtenáři vzezření Dity přibližuje velmi detailně, třeba na pohřbu Isabely Goldblattové se z pohledu vypravěče píše: „Měla na sobě jarní cestovní kostým, s béžovou blůzkou s dlouhými rukávy a mašlí kolem krku a místo opasku, která jí držela sukni s kapsami, do níž si dala pravačku, jako by svírala v pěsti něco, co nechce ukázat. Měla v očích výraz neurčitosti. Byla hubená, v těle, ve tváři, jako by se spadla, s otázkami ve svých světle modrých očích, na které chtěla i nechtěla odpověď.“⁷⁴

Na základě informací, které zprostředkovává vypravěč, si tak čtenář o Ditině vzhledu dokáže udělat vcelku jasný obrázek a Ditu si dokáže objektivně představit. Čtenář díky vypravěči ví, že je Dita židovka, která ale na první pohled jako židovka nevypadá, protože má plavé vlasy a modré oči. Ví, že má hubenou postavu a že je vysoká (často vyšší než muži okolo ní), že se často usmívá. Z některých informací můžeme mít dojem, že je Dita marnivá, jelikož se ráda oblékala a převlékala, módu a krásné věci měla ráda a na tom, jak vypadala, jí velmi záleželo. Byla to pro ni možnost nějak působit, zanechávat o své osobě v jiných lidech dojem, který zanechat chtěla, a pravděpodobně i schovat nejistotu a zmatek, který cítila uvnitř. „Bavilo ji oblékat se jako herečky, pro každý den nebo půl dne pro jinou úlohu, jinou společnost nebo odlišnou příležitost. Červené šaty s výstřihem, jako žena upír, zelené šaty jako z Rusalky, vodní víly a vodník dohromady, na večer černou blůzu a černou sukni s odhalenými pažemi anebo úřednické šaty, šedou blůzu a šedou sukni, učitelské oblečení,

⁷³ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 359.

⁷⁴ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 230.

vážné, směšné, lehkomyšlné nebo pozorné, zmást lidi množstvím tváří a možností, ačkoli nechat lidi domnívat se, že je zralá a všeho schopná, také nebylo k zahazení, ...“⁷⁵ Takto o sobě tedy přemýšlí Dita sama, jen je její vnitřní monolog čtenáři zprostředkovaný vypravěčem. Zde tedy vidíme další charakteristiku nadosobního vypravěče v románu, který zná a zprostředkovává pocity a vnitřní promluvy postav.

Ditin vzhled z pohledu ostatních postav

Jak bylo již naznačeno na začátku této kapitoly, Ditina vzhledu si všímá velké množství postav, ať už to jsou postavy ženské – tedy Ditiny přítelkyně či spolubydlící z domu v Lublaňské, nebo postavy mužské, potom se jedná o chlapce z Krakovské, ale také třeba staršího pana Gottloba, který si sice vezme Ditinu přítelkyni Lízu, ale Ditina krása ho velmi přitahuje, Ditin vzhled potom hodnotí i reportér, který s Ditou dělá rozhovor ve Švýcarsku. Všechny postavy zaujímají k Ditinu vzhledu nějaký postoj. Zajímavý je například rozpor mezi hodnocením Ditina vzhledu různými dívkami.

To, že je Dita krásná, pravděpodobně ze všech dívek v Lublaňské nejkrásnější, si uvědomuje snad každá z dívek. Většina z nich má Ditu ráda, ale Linda Huppertová nedokáže Ditě přát nic dobrého. Ona sama je v knize vykreslená jako dívka velmi nespokojená, která se tváří v tvář Ditině kráse a úsměvu chová velmi závistivě. Linda přijímá to, co se Dita snaží ukázat navenek – sebevědomou dívku, které život usnadňuje především to, že je krásná. Linda Ditu nenávidí za to, že o ni má zájem Alfred Neugeborn, o kterého by stála ona sama. Proto se jí snaží v jeho očích shodit, ale čtenář skrze nadosobního vypravěče ví, že Linda Ditě pouze závidí, a i její vzhled hodnotí z této pozice. „Důvěřuješ někomu, kdo si to nezaslouží,“ řekla Linda a nemohlo to ujít uším Dity Saxové. „Jsi jako slepý a hluchý.“ Dívala se na Ditina záda a Fici viděl, kam se dívala. (Linda dodala, že ty šaty vzala Dita kdoví kde. Normálně by si je nemohla dovolit. Stejně jako náramek. Nemluvě o delikatesách na společné večeře na šestnáctce.)“⁷⁶ Očima Neugeborna také vypravěč popisuje Lindu a

⁷⁵ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 22.

⁷⁶ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 205.

tím její vzhled nepřímo porovnává s tím Ditiným. „Nebyla ošklivá, ale nebyla ani hezká. Hořkost jí na kráse nepřidávala. Mohla by být pěknější, kdyby byla dobrá, myslel si Fici.“⁷⁷

Ostatní dívky Ditinu krásu na mnoha místech v textu konstatují, Tonička Blauová se někdy uchyluje až k obdivu, který může být vnímán jako závist, jelikož ona sama vypadá stále jako dítě a Ditina ženskost je tak v jejích očích ještě zvýrazněná. Závist Toničky Blauové by ale nevedla nikdy k tomu, že by Ditě chtěla škodit (na rozdíl od Lindy). Tonička měla Ditu upřímně ráda a byla šťastná, že mohla být Ditě nablízku. „Měla před sebou Ditinu dlouhou tvář, hezké pravidelné rysy, nos, ústa, čelo. To si tak někdo vyrostete do krásy, myslela si. Ditě to přála.“⁷⁸ Tonička také explicitně hodnotí Dity vzhled, když říká: „Sluší ti to.“ A přidává se také Líza, další z dívek z Lublaňské, která Dity vzhled hodnotí: „Padne ti to jako rukavička.“⁷⁹

Vzhled Dity hodnotí také muži, případně chlapci z Krakovské. Všichni do jednoho si uvědomují, že je Dita krásná, nikdo o jejím původu nepochybuje. Fici se Ditě neustále dvoří, D. E. Ditu pozve do hotelu, kde spolu stráví noc, a během této epizody se k jejímu vzhledu přímo vyjadřuje: „Nahá jsi krásná.“⁸⁰ Také zmiňuje Ditiny modré oči, které fascinují nejen jeho. Ditina krása ale nenechává chladnými jen mladé chlapce v Ditině věku. Svést se jí snaží také pan Gottlob, který ji pozve na večeři, během které čtenář vnímá Ditin vzhled z pohledu pana Gottloba. „Dobře vypadáte, dítě.“⁸¹ I z pohledu pana Gottloba jsou zdůrazněny (mimo jiné) Ditiny modré oči: „Díval se na ni, do řady zrcadel, která odrážela její hlavu, vlasy, ramena a záda, šíjí a hrud', mladé tělo Dity Saxové a její zarudlou tvář, její

⁷⁷ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 206.

⁷⁸ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 105.

⁷⁹ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 223.

⁸⁰ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 146.

⁸¹ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 244.

dlouhé bílé paže, prsty. Její modré, vysmívající se i smutné oči.“⁸² Jako poslední příklad uveďme popis reportéra ve Švýcarsku: „Jste hezká,“ říkal jí reportér. „Modré oči, plavé vlasy. Slovanský typ. Skoro Švédka.“ Nevyvracela mu, že slovanský typ je spíš bruneta.“⁸³

Na velkém množství příkladů je zde ukázáno, že Ditina krása se dotýkala každého. Nikdo neměl pochyb o tom, že je Dita krásná dívka, všichni znali její typický úsměv. Ačkoliv některé postavy měli pochybnosti o tom, zda je Dita šťastná a spokojená, věřili, že měla štěstí a že jí v budoucnu její vzhled velmi pomůže. Otázka je, jak svou krásu vnímala Dita sama.

Ditin vzhled z pohledu Dity

Dita si na svém vzhledu velmi zakládala. Někdy na sebe koukala do zrcadla a prohlížela se, jindy si své mladé tělo uvědomovala ve vaně. Věděla, že je hezká, ale na rozdíl od ostatních také věděla, že její vzhled není všechno a že jí jen pomáhá zakrýt vnitřní nejistotu před vnějším světem. Lustig v Ditině vnímání vlastní krásy akcentuje také minulost, jelikož v koncentračním táboře při selekcích bylo důležité vypadat dobře. Samozřejmě tam vůbec nešlo o krásu jako takovou, ale o to, vypadat silně. To byl důvod, proč Dita za každou cenu chtěla působit hezky, upraveně, spokojeně. To Lustig čtenáři zprostředkovává skrze jeden z Ditiných vnitřních monologů: „Nejjednodušší je usmívat se, skoro na každého, to si lidi vykládají jako zdvořilost, dobrou náladu, šťastnou povahu. Pokud k tomu člověk nevypadá jako mrtvola, zdá se všem, že kypí zdravím a je všestranně v pořádku, správně při síle. Čili: Smát se a dobře vypadat je klíč k tomu, aby člověka pokládali ti ostatní za šťastného tvora, bez ohledu na to, co má za sebou nebo před sebou. K tomu všemu patří správná přetvářka. Čili: Přetvářka je pro současnou holku stejně důležitá jako dobře vypadat, slušně se oblékat, přednostně do nevypůjčeného a jako předtím občas nutnost lhát, předstírat. Největší úsilí předstírání potřeboval člověk za války, aby nevypadal nemocně, nebudil dojem, že potřebuje podepřít, nemluvě o pomoci. Nemoc – zapírat!

⁸² LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 257.

⁸³ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 327.

Zásadně nepřiznávat. Kdo by taky chtěl trvale vypadat jako bavorská smrt?“⁸⁴ Zároveň ale Dita neměla ráda, když jí okolí hodnotilo jen jako krásnou a neměla ráda pocit, kdy byla vnímána jako sexuální objekt jen proto, že byla hezká. Vzhledem k tomu, že od života, mužů a od lásky chtěla něco víc, vnímala erotizaci sebe sama velmi negativně, ačkoliv si na svém vzhledu zakládala.

8.3.2 Ditin charakter a vnitřní svět

Ditin charakter, její vnitřní svět, duše a nitro jsou v posledním vydání románu rozpracovány skutečně do detailu. Vzhledem k tomu, že Dita není postavou jednoduchou, lehce srozumitelnou či dokonce předvídatelnou, rozpracoval její vnitřní svět Lustig v průběhu času tak, aby řekl všechno, co bylo potřeba říci. A tak máme ve vydání z roku 2010 k dispozici kompletní vnitřní charakteristiku mladé dívky, která prožila 2. světovou válku, přežila několik koncentračních táborů a nedokázala se vyrovnat s životem poté, vzala si život, a tak nepřežila mír. Lustig předkládá Ditinu vnitřní charakteristiku především skrze její dlouhé vnitřní monology, kterými se vrací do minulosti, přemítá nad přítomností a snaží se představit si svou budoucnost. Tyto vnitřní promluvy jsou čtenáři opět předkládány prostřednictvím nadosobního vypravěče, který má do nitra Dity přístup. Výjimkou ale není ani pro Lustiga vcelku typický přechod mezi různými formami výpovědi, kdy střídá pohled vypravěče a pohled Dity, er-formu a ich-formu. Charakteristika je ale zprostředkovaná i skrze přímou řeč Dity či jiných postav.

Dita navenek

Dita navenek působila trochu jinak, než co čtenáři prozrazují její vnitřní monology. Ostatní postavy příběhu si uvědomovaly, že Dita prožila hrůzy, které ji ovlivnily, ale nikdo netušil, jak moc je Dita ztracená. Jednou z typických charakteristik, která spojuje Ditin vzhled a její charakter, je její úsměv, kterým Lustig přímo charakterizuje její vnější vzezření a zároveň ho používá jako nepřímou charakteristiku Ditiny snahy zakrýt vlastní nejistotu úsměvem. Nad Ditou a obecně nad všemi přeživšími mladými dívkami přemýšlí správce domu v Lublaňské, Lev Goldblatt, když se čtenář dozvídá jeho vnitřní promluvu: „Stálo je

⁸⁴ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 102.

všechny mnohonásobek úsilí, aby porozuměly, co se od nich očekává a co se sluší a patří, snad i proto, že přežily jen díky tomu, že se zachovaly naopak. Měly svá vlastní měřítka a pravidla.“⁸⁵ Už na začátku tak čtenář tuší, že poválečný svět nebude pro děvčata, a tedy ani pro Ditu, jednoduchý. Komplikovanost Ditina charakteru popisuje v celém románu mnoho postav.

Alfred (Fici) Neugeborn, který o Ditu velmi stojí, přemýšlí, proč se k ní nemůže dostat blíže. Proč má Dita problém pustit k sobě lidi blíž. Toto Ficiho vnitřní přemítání, zatímco stojí přímo naproti krásné dívce s modrýma očima, charakterizuje Ditino nitro velmi přesně a čtenáři velmi pomůže, aby se s Ditiným charakterem a s jejími problémy seznámil. „Dita měla své tři kruhy opatrnosti. Narážel na ně jako na neviditelnou stěnu. Obklopila se jimi jako obručemi. Měl chvílemi strach, že je to neprodyšné. Nejširší kruh zahrnul společenské známosti, druhý kamarády, do třetího zatím nepustila nikoho. Třetí okruh byl jen na vzdálenost bříška prstů. Tloušťky vlasu. V třetím kruhu byla jen sama, samička, doslova. První kruh byla normální a přijatelná nedůvěra, kterou bylo možno rozptýlit. V druhém byla mladá nedůvěra, úměrná opakovaným zkušenostem, o které byla ochotna se rozdělit a sdílet je s lidmi, které už odhadla a u kterých se nemusela bát rozčarování, věrolomnosti nebo něčeho ještě horšího. V třetím kruhu – zevnitř – byl sen o tom, co ji čeká a nemine, možná, zabalený do cukrové vaty a nakyslých omáček a zatím tajný, oplodňovaný pokoleními žen daleko dozadu.“⁸⁶ Na tomto úryvku můžeme pozorovat Ditinu nedůvěru ve svět, které se, vzhledem k prožití minulosti, nelze divit. Bez důvěry v cokoliv a v kohokoliv je však život těžký, a když se Dita do posledního, třetího, kruhu odvážila pozvat D. E., se kterým si plánovala budoucnost, narazila, a to ji zlomilo a zcela tak ztratila víru ve vlastní budoucnost. Navenek, v rámci prvního a nejširšího kruhu působila Dita sebevědomě, usměvavě a jistě. Čím se však dostáváme hlouběji do jejího nitra, tím více tato iluze opadá.

Když Dita pustila D. E. během jejich výletu do hotelu až do své duše, svěřovala se mu se všemi svými pocity a svlékla se před ním nejen fyzicky, ale také psychicky, D. E. její

⁸⁵ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 19.

⁸⁶ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 54.

komplikovanou povahu nedokázal zcela pochopit, ačkoliv si uvědomoval, že je Dita chytrá a nad vším přemýšlí, dává si vše do spojitostí. Nedokázal pochopit, proč si krásná mladá dívka nedokáže užívat života, který dostala, proč při intimních chvílích mluví o svých zážitcích z Osvětimi, proč nedokáže mít ráda život tak jako on a koukat se do budoucnosti místo do minulosti. „D. E. napadlo, že je chytrá. Vidí nebo slyší tři nebo pět věcí tam, kde pro druhé je jen jedna. Nebo dokonce deset? Unikalo mu jen, proč si otázkami, které si kladla, dělá život nepohodlnější.“⁸⁷ Právě Ditina chytrost a nutkání nad vším přemýšlet a vše analyzovat do nejmenších detailů vedly k tomu, že nedokázala být jednoduše spokojená. Vždy se v její mysli objevilo něco, co jí bránilo být šťastná. Při rozmluvách během onoho večera s D. E. se čtenář dozvídá Ditin přístup k minulosti i z dialogů mezi Ditou a D. E.: „Neříkali jsme si náhodou, Dito, že zapomínat znamená žít?“ „Zapomínat znamená zemřít,“ řekla Dita.“⁸⁸ Z tohoto krátkého dialogu čtenář pochopí propast, kterou mezi sebou Dita a D. E. mají a která pravděpodobně nepůjde zdolat, i když by si to Dita moc přála. Dita své štěstí vsadila na jednu kartu, na jednoho člověka, se kterým si přála najít klidnou budoucnost, a tak možná ani sama pořádně neviděla rozdíl v přístupu k životu, který jim nemohl dovolit být spolu šťastní. D. E. Ditu v duchu popisuje i dále, a jelikož se mu Dita otevřela tak, jako nikomu jinému, je tento popis opravdovější než to, jak se Dita snažila působit navenek. D. E. tedy měl možnost nahlédnout do Ditiny duše, která na něj byla příliš temná., zároveň ale odhaluje Ditinu masku, kterou se snaží přesvědčit okolí o opaku. „Byla komplikovaná. Mix, který snad ani nehodlal luštit. Vysoce inteligentní, což věci zhoršovalo. Žila zevnitř na houpačce, z které se jí točila hlava, než najde rovnováhu, zmatená. Působila hrdě. Samostatně a svébytně. Snad chtěla dát znát, že nikoho nepotřebuje. Společnosti se neštítala. Všechna děvčata si zpestřovala existenci kiny, divadly a kavárnami. Pár holek se dokonce

⁸⁷ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 158.

⁸⁸ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 163.

zapsalo do tanečních na Žofín. Zároveň měla chvílemi v očích marnost. Viděl svou budoucnost jinak.“⁸⁹

Ditin charakter vnímal i profesor Munk, který se všemi možnými způsoby snažil Dítě dodat smysl života, snažil se jí ukázat důležitost vzdělání, chtěl ji zbavit pocitu marnosti, který v ní rozeznával. Postava Munka se k Dítě po celou dobu příběhu chová jako k vlastní dceři, o kterou přišel, a jeho přístup tak může působit až ochranně. Skutečně mu však záleželo na tom, aby Dita našla v duši mír a klid. Měl o Ditu starost, což se projevovalo v průběhu celého románu. „Nabádal ji k důvěře k životu, sám plný pochybností, aniž si je připustil. Báł se, že ji má málo?“⁹⁰

Při popisu a vnímání Ditina charakteru ostatními postavami skutečně záleží na tom, jak blízko k sobě si je Dita pustila. Obecně lze ale říci, že Lustig pracoval s maskou a úsměvem, na který Dita spoléhala a ke kterému se uchýlovala tak často, jak to jen šlo. Někdo měl Ditu za sebejistou, někdy až ironickou dívku, které dal osud do vínku výhodu krásy, které uměla patřičně využít, za dívku, která si chtěla udělat život jednodušší, a za dívku, které vždy všechno vycházelo. Pár lidí, které si Dita pustila blíž, vědělo o pochybnostech, které se jí honily hlavou, o démonech minulosti, které ji provázely na každém kroku. Nikdo z nich ale netušil, jak moc je Dita ztracená, jak moc jí život připadá nesmyslný, jak moc ji minulost ničí. To věděla jen ona sama.

Dita sama o sobě

Jak bylo již naznačeno, nejvíce se o Dítě čtenář dozvídá skrze její vlastní úvahy nad minulostí a nad sebou samou. Jelikož je velmi přemýšlivá, rozjímá Dita o všem, co se stalo, analyzuje sebe samu a svou povahu do nejmenších detailů. Lustig dal této postavě opravdu obrovskou schopnost sebereflexe. Její zabývání se vším, co se stalo, co se děje a co by se mohlo stát, jí zcela jistě bere možnost užívat si mládí bezstarostně. Vděčnost za to, že přežila, je nakonec vždy upozaděna výčitkami, že místo ní zemřel někdo jiný, a otázkami, zda raději

⁸⁹ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 213.

⁹⁰ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 242.

neměla v Osvětimi zemřít, když si nedokáže poradit s životem poté. „Život není to, co chceme, ale to, co máme.“ To je Ditino životní motto, kterým se ale ona sama nedokáže řídit, jelikož se nezvládá smířit s tím, co má, a stále chce něco víc. Potom je už na čtenáři, zda to vzhledem k jejím hrozným zážitkům pochopí, nebo nikoliv.

Dita potřebovala lásku. Nestála o pouhé pobláznění, o fyzickou přítomnost druhého člověka, chtěla skutečné spříznění duší a pochopení, které jí dle jejích slov mohl dát jen člověk, který zažil to stejné, co ona a bude tak mít pochopení pro její vnitřní demony a myšlenky. Cítila se na světě sama a hledala někoho, kdo dá jejímu životu smysl, který mu nedokázala dát sama. Ona sama v přímé řeči říká: „Usuzuju, že všichni potřebujeme někoho, kdo by nám opakoval, jak jsme báječní, a pak se choval, jako by tomu věřil. Musím být v tom ohledu vyhladovělá, že jenom čekám na někoho, kdo mi řekne, jak mě má rád. Nebo to potřebuju tolik, že se mi i to, co mám, zdá málo? Asi toho příliš očekávám.“⁹¹ V jiné části knihy Dita porovnává pocit samoty v její současnosti s pocity, které měla v Terezíně, kde se sama vlastně necítila, jelikož spolu s ní trpělo mnoho dalších lidí, se kterými cítila propojení. „Je normální? Bude s plynoucím časem vzpomínat na něco v Terezíně snad se steskem?“⁹²

V knize je skutečně nespočet vnitřních monologů Dity, které nám zprostředkovávají její vnitřní svět do nejmenších detailů. Čtenář zná všechny Ditiny pochyby, všechny její myšlenky. Dozvídá se její nejniternější otázku, na kterou marně hledá odpověď v průběhu celého románu: „Smrsklo se jí to vždycky na otázku, jak má žít, aby byla šťastná?“⁹³ Pochyby, které v sobě Dita měla, nebraly konce a jsou přítomné skoro ve všech jejích vnitřních úvahách. Neustále, nahlas i v tichosti ve svém nitru, se vracela do minulosti, do koncentračních táborů, spousta věcí jí je připomínala a ona se těmito myšlenkám zkrátka nedokázala ubránit.

Lustig tedy Ditino nitro odhaluje různými způsoby, někdy ji nechává promlouvat přímo, jindy do její duše pouští vypravěče, který zprostředkovává myšlenky čtenáři. Ke

⁹¹ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 15.

⁹² LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 94.

⁹³ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 333.

konci knihy dokonce Dita přímo říká: „Začínám si myslet, že svět pro mě není nejvhodnější místo.“⁹⁴ Z této krátké výpovědi čtenář zachytí gradaci Ditiných pochybností, které mu byly překládány na stovkách předchozích stran, a chápe, že ačkoliv se Dita i během tohoto vyjádření usmívala svým typickým úsměvem, dochází k rozhodnutí, které bude definitivní. Toto rozhodnutí ale čtenáře vzhledem k množství různých náznaků v průběhu románu vlastně ani nemůže překvapit, protože Lustig zde skutečně dosáhl toho, co bylo jeho záměrem – vysvětlit, jak je možné, že krásná mladá dívka, která přežila několik koncentračních táborů, nakonec nedokázala přežít dobu míru.

8.4 Dita z roku 1962 a Dita z roku 2010

Ačkoliv je Dita Saxová z roku 1962 ta stejná Dita jako postava z roku 2010, jejich psychologie se liší a na čtenáře mohou obě postavy působit trochu jiným dojmem. Dita z prvního vydání je méně komplikovaná, motivy její sebevraždy jsou více skryté a čtenáři ne tolik známé. Je to skutečně mladá dívka, která se bojí života, budoucnosti. Oproti tomu je Dita z posledního vydání dospělejší, uvědomělá, mnohem více přemýšlivá. Je více přístupná čtenáři, což je dáno množstvím vnitřních monologů, kterými Lustig skutečně nešetřil. Je také ve světě mnohem ztracenější, možná, že se ztrácí tím víc, čím více se snaží nalézt smysl vlastního života. Dita je v posledním vydání obdařena velkou mírou retrospektivy, kdy se mnohem častěji než Dita z roku 1962 vrací do svých vzpomínek, ať už se jedná o koncentrační tábory či vlastní dětství.

Jestliže budeme brát jako hlavní Lustigovu motivaci pro sepsání *Dity Saxové* potřebu odůvodnit sebevraždu skutečné Dity Saxové, nezbyvá než konstatovat, že doplněné vydání knihy nenechává čtenáře na pochybách, že Dita Sax(l)ová měla osobní důvody pro to, aby svůj život ukončila. Zatímco z charakteristiky Dity v prvním vydání má čtenář pocit, že možná Dita reagovala unáhleně, možná ani z ledovce skočit nechtěla, možná by toho zpětně litovala, při čtení druhého vydání se pocit zmaru u Dity projevuje tak kontinuálně, a tak hlasitě, že její sebevražda nemůže být šokem. Lustig u posledního vydání nespolehal jen na to, že si čtenář něco domyslí, že Ditu pochopí i navzdory tomu, že nebude mít takový vhled

⁹⁴ LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8, str. 398.

do jejího nitra. Rozhodl se duši mladé dívky popsat tak, aby nebylo pochyb, že vyrovnat se se zkušeností koncentračního tábora mohlo být pro někoho zkrátka nemožné.

8.5 Komparace prvního a posledního vydání *Dity Saxové* obecně

První a poslední vydání románu *Dita Saxová* dělí 48 let. Rozrostlo se bez pár stránek o 200 stran. V této podkapitole se pokusím shrnout, jakým způsobem Lustig knihu proměnil a jak se mohlo změnit její vyznění.

První vydání je zaměřené především na děj. Čtenář se dozví vše, co se dozvědět potřebuje, přečte si celý příběh, který Lustig pro knihu zamýšlel. Poznává spoustu postav, mezi nimi i Ditu Saxovou, která ale v příběhu nedominovala tolik, jak by se podle názvu románu mohlo zdát. Lustig pracuje s předpokládanými čtenářovými znalostmi o holocaustu a koncentračních táborech, v popisech nejde do detailů, stejně jako psychiku svých hrdinů spíše načukává, ale nerozvíjí. Zdá se, jako by cílem prvního vydání bylo informovat čtenáře o existenci mladých lidí, kteří přežili holocaust, o jejich životě krátce poté, co se svět opět začal probouzet v míru, skrze příběh několika z nich. Snažil se poukázat na to, že ani tento poválečný svět nebyl jednoduchý, ačkoliv se o tom socialistická propaganda snažila všechny přesvědčit. První vydání může působit bezstarostněji, až nadějně, s množstvím narážek na hudbu, s prozpěvující si Ditou.

Lustig *Ditu Saxovou* vydal, ale jejímu příběhu se nepřestal věnovat. Měl pocit, že mu něco chybělo, že *Dita Saxová* tak, jak ji v roce 1962 popsal, není kompletní. A tak knihu doplňoval. Je nezbytné znovu zdůraznit, že poslední vydání se dějovou linkou od toho prvního skutečně neliší, čtenáři jsou předkládány totožné momenty. Nebyl to tedy děj, co bylo měněno. Poslední vydání se liší hlavně v množství vnitřních monologů, které prodlužují jednotlivé dějové epizody, čtenáře v nich pozastavují a nutí ho jít do příběhu hlouběji, neklouzat se jen po povrchu. Lustig čtenáře posledního vydání přiměje podívat se do hlubin duše dívky, která prožila hrůzy, které si čtenář jen stěží představí, a dává mu možnost ji pochopit. Poslední vydání je jednoznačně více zaměřeno na postavu Dity Saxové a název díla má tak větší opodstatnění. I samotná Dita se proměňuje – je více ponořená sama do sebe, více se oddává vzpomínkám, filozofickým otázkám, skutečně se snaží přijít na to, proč nedokáže být šťastná a spokojená. K vykreslení Ditina charakteru a jejího přístupu k životu také Lustig nově používá komparace s postavou Andyho Leboviče, která v prvním vydání

zůstala upozaděná. V posledním vydání ale hraje velmi důležitou roli jak pro čtenáře, tak pro Ditu, která nad Andym a nad jeho přístupem k životu častokrát přemýšlí a sama sebe se ptá, proč nedokáže být jako on.

Za těch téměř padesát let se jistě změnil i Arnošt Lustig jako osoba. Vyzrál, napsal mnoho knih o holocaustu, ale příběh jeho přítelkyně, Dity Saxlové, mu stále nedával spát, proto na něm pracoval vlastně až téměř do své smrti (A. Lustig zemřel v únoru roku 2011). V posledním vydání je znát Lustigův posun co se týče vnímání erotiky a jejího zakomponování v příbězích. Zatímco v prvním vydání je Dity milostná zkušenost s D. E. spíše naznačená, v posledním vydání se Lustig nezdráhá zařadit skutečně explicitní vyjádření týkající se sexuality a erotiky. Poslední vydání je tedy v tomto ohledu ve velké míře otevřenější, stejně tak jako byl Lustig sám. Lustig postupem času více a více odkrýval všechno, co člověk a jeho duše nabízí, zatímco v prvním vydání byla většina věcí a skutečností řečena spíše v náznacích a psychologie postav nebyla tak rozpracovaná.

Závěr

Tato práce se zabývala románem *Dita Saxová*, konkrétně se zaměřila na jeho interpretaci se zaměřením na literární kategorii postavy a její charakteristiku. Vzhledem k tomu, že mě již při první rešerši *Dity Saxové* zaujalo to, jakým počtem stran se liší první a poslední vydání tohoto románu, rozhodla jsem se interpretaci díla zaměřit také na tuto skutečnost. První část práce se zabývala teoretickou rovinou problematiky, tedy interpretací, literární teorií a vybranými pojmy z ní, textologií a textovými změnami. Následně se práce zaobírá Arnoštem Lustigem a jeho literárním stylem, poté se práce zaměřuje již konkrétně na *Ditu Saxovou*. Cílem této práce, který byl nastíněn i v úvodu, byla interpretace románu právě s ohledem na textové změny provedené autorem. Práce se tedy věnovala detailnějším způsobem interpretaci posledního vydání, které tyto změny reflektuje.

Práce zjistila, že změny v románu *Dita Saxová* byly značné, a z pohledu čtenáře je tedy důležité, jaké vydání se rozhodne číst. První vydání je kratší, je zaměřeno více dějově, neobsahuje delší reflexivní či retrospektivní pasáže postav, postavy v něm zároveň nejsou popsány příliš detailně, což se odráží především na hlavní postavě příběhu, Dítě Saxové. Druhé vydání obsahuje totožný děj, čtenář nepřijde o žádnou důležitou dějovou epizodu, navíc však získá velký vhled do psychologie postav, motivů jejich jednání, nahlédne do jejich duší a mnohé z děje mu tak může dávat větší smysl. Osobně myslím, že ve druhém vydání může čtenář díky četným retrospektivním a úvahovým pasážím hlavní hrdinky mnohem více pochopit konec příběhu, jelikož chápe motivy Dity Saxové, zná její vnitřní svět a její rozhodnutí ho pravděpodobně překvapí méně, než pokud by četl první vydání románu.

Psaní této práce považuji pro sebe osobně za velmi přínosné právě vzhledem ke zjištění, jakou důležitost má výběr vydání pro četbu, jestliže se různá vydání významněji liší. Pro didaktické účely myslím, že je zcela zásadní promyslet, se kterým vydáním bude vyučující pracovat, se kterým vydáním seznámí své žáky, a zároveň považuji za přínosné žáky informovat o odlišnostech obou vydání. Také pro běžný čtenářský život je toto důležité, protože práce ukázala, že čtení prvního vydání může vést k odlišné čtenářské interpretaci románu, než pokud by bylo čteno vydání poslední. Především pochopení hlavní hrdinky se bude u prvního a posledního vydání lišit. Pokud tedy čtenáře zajímá především dějová linka

a příliš se nezajímá o psychologii postav, četba prvního vydání pro něj bude tou správnou volbou. Pokud ale čtenář chce lépe a detailněji pochopit postavy v románu, chce porozumět jejich mysli a činům, a zároveň je pro něj přidanou hodnotou větší množství informací a detailů, které se dotýkají tematiky holocaustu a koncentračních táborů, doporučila bych sáhnout spíše po vydáních doplněných, klidně konkrétně po vydání z roku 2010.

Práce tedy zjistila, že textové změny, které Arnošt Lustig v románu *Dita Saxová* provedl, vedly k odlišné interpretaci, hlavní postava románu se v prvním a posledním vydání liší značně a textové změny mohou zcela změnit čtenářský zážitek. Do budoucna by jistě bylo přínosné, pokud by se práce rozšířila o možnosti využití této skutečnosti pro didaktické účely, která byla nastíněna již výše v závěru. Jistě má pro výuku, mimo jiné vzhledem k přesahu do jiných předmětů (například dějepisu), význam, jaké vydání žáci čtou a jakým způsobem ho následně interpretují. *Dita Saxová* je v rámci výuky literatury, dle mých zkušeností, občas ve stínu Lustigovy *Modlitby pro Kateřinu Horovitzovou*, přitom je přínos a smysl *Dity Saxové* trochu jiný a neméně důležitý. Ve školách by mu tak mohla být věnována větší pozornost, a právě různá vydání, Lustigovy textové změny a odlišné interpretace a čtenářské zážitky z obou vydání jsou dle mého názoru problematiky, které by, mimo jiné, mohly být v kontextu výuky analyzovány.

Seznam použitých informačních zdrojů

Primární literatura

LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Československý spisovatel, 1962. Edice ilustrovaných novel.

LUSTIG, Arnošt. *Dita Saxová*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-29-8.

Sekundární literatura

BAUMAN, Zygmunt. *Modernita a holocaust*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Post (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-23-7.

BÍLEK, Petr A. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*. Brno: Host, 2003. Teoretická knihovna. ISBN 80-7294-080-5.

ECO, Umberto. *Lector in fabula: role čtenáře, aneb, Interpretační kooperace v narativních textech*. Praha: Academia, 2010. Možné světy. ISBN 978-80-200-1828-1.

ECO, Umberto. *Šest procházek literárními lesy: přednášky na Harvardově univerzitě*. Olomouc: Votobia, 1997. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-248-2.

EMINGEROVÁ, Dana a Arnošt LUSTIG. *Živel Lustig: jak se píše kniha, aneb, Hod' sebou ty bejku, už nemám moc času*. Praha: Mladá fronta, 2011. ISBN 978-80-204-2469-3.

FOŘT, Bohumil. *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008. Theoretica & historica. ISBN 978-80-85778-61-8.

HAMAN, Aleš. Arnošt Lustig. Jinočany: H & H, 1995. Profily (H & H). ISBN 80-85787-82-2.

HOLÝ, J. a kol. *Holokaust v české, slovenské a polské literatuře*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1245-4.

JANKOVIČ, Milan. *Cesty za smyslem literárního díla*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 80-246-1013-2.

KUBÍČEK, Tomáš, Jiří HRABAL a Petr A. BÍLEK. *Naratologie: strukturální analýza vyprávění*. V Praze: Dauphin, 2013. ISBN 978-80-7272-592-2.

LUSTIG, Arnošt. *O ženách*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2008. ISBN 978-80-86911-17-5.

LUSTIG, Arnošt, HLAVSOVÁ, Eva, ed. *Zpověď: literárně zpracovaný fonetický záznam vzpomínek a úvah Arnošta Lustiga*. Praha: Multisonic, 2008. ISBN 978-80-900212-1-1.

LUSTIG, Arnošt. *3 x 18: (portréty a postřehy)*. Praha: HAK-Humor a kvalita, 2002. ISBN 80-85910-43-8.

MENCOLOVÁ V. a kol. Arnošt Lustig. In *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2000, str. 414-415. ISBN 80-7277-007-1.

NEWTON, K. M. *Jak interpretovat text: kritický úvod do teorie a praxe literární interpretace*. V Olomouci: Periplum, 2008. ISBN 978-80-86624-47-1.

PEŠTÁLOVÁ, Lenka. *Textové změny Lustigovy prózy*. Praha, 2011. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury. Vedoucí práce Peterka, Josef., str. 12.

PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. ISBN 978-80-239-9284-7.

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR. Arnošt Lustig. In *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*. Díl 1. A-L. Praha: Brána, 1995, s. 515-517. ISBN 80-85946-16-5.

VAŠÁK, Pavel. *Textologie: teorie a ediční praxe*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-638-2.

Elektronické zdroje

CHATEAU, Ladislav: Arnošt Lustig: *O Dítě Saxlové*. Tvar: Literární obtýdeník. Praha: Klub přátel Tvaru, 2008, XIX. (4). ISSN 0862-657 X. Dostupné z: <http://old.itvar.cz/cz/2008/tvar-4-2008-112.html>

LUSTIG, Arnošt. Úžasné životy. Český rozhlas, Dvojka, dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/uzasne-zivoty-arnost-lustig-podle-petry-prochazkove-8496207>.

SUCHÁ, Monika. *Ženské postavy v díle Arnošta Lustiga* [online]. Brno, 2012 [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/g1kty6/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. Bohumil Fořt, Ph.D.